

GOVERNMENT OF MAHARASHTRA
महाराष्ट्र शासन

**OUTLINE
OF
ACTIVITIES
For 1977-78 and 1978-79
INDUSTRIES, ENERGY AND LABOUR
DEPARTMENT
(DIRECTORATE OF INDUSTRIES)**

१९७७-७८ व १९७८-७९ मधील

कार्याची रूपरेषा

उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग
(उद्योग संचालनालय)

**OUTLINE
OF
ACTIVITIES**

1977-78 AND 1978-79

**INDUSTRIES, ENERGY AND LABOUR DEPARTMENT
(DIRECTORATE OF INDUSTRIES)**

CONTENTS

	PAGE
1. Introduction	1
2. Administration	2
3. Industries in Large and Medium Scale Sector	3
4. Industrial Statistics	5
5. Rural Industries Projects Programme	5
6. Export Cell	7
7. Central Stores Purchase Organisation	10
8. Distribution of Scarce Raw Material	12
9. Industrial Estates	16
10. Employment Promotion Programme	17
11. 15 per cent Central Subsidy Scheme	18
12. Engineer Entrepreneur Training Programme	18
13. Issue of No Objection Certificates to Small Scale Units	19
14. Development of Agro Industries	20
15. Employment of Local Persons	22
16. Handicrafts	23
17. Quality Marking Scheme	24
18. Establishment of Electronic Test and Development Centres	25
18-A. Testing of spares of Diesel Engines and Centrifugal Pumps at Kolhapur.	25
19. Establishment of Extension Centres of Research Laboratories	26
20. Industrial Chemical Laboratory, Bombay and Pune	26
21. Small Industries Development Institute, Pune	27
22. Industrial Research and Pilot Plant Scheme	28
23. Urban Land Ceiling Cell	29

1. Introduction

The State Directorate of Industries is mainly responsible for the establishment and growth of the small scale industries in the State, by extending to this Sector assistance of various kinds. The State Directorate helps the medium and large scale industries also in securing industrial licence or assistance from the D. G. T. D. and for meeting their requirements of land, water and power.

(i) The Central Stores Purchase Organisation of the Government, which is part of the Directorate, provides facilities on a preferential basis to the small scale industries, to quote against the tenders issued by the Government of Maharashtra on 21st February 1978. Orders have been issued by Government whereby the purchases of stores of various items required by Government has been decentralised with effect from 1st April 1978 as under :—

- (1) Items required by one department.
- (2) Items required by more than one department.
- (3) Common items for which rate contracts are to be fixed by CSPO.

In respect of (1) above, the items required only by particular Department can be purchased by that Department directly. In respect of (2) when items are required in small quantities they are to be purchased directly by the offices concerned. Similarly in respect of (3) for common items required by various Department, the C.S.P.O. will fix rate contract.

(ii) Since 1972-73 the Directorate of Industries is implementing the scheme of Assistance of seed money to the educated unemployed through the four Regional Development Corporations, M. S. S. I. D. C., and the Maharashtra State Khadi and Village Industries Board.

(iii) As a part of the Government of India's Rural Industrialisation Programme, the Maharashtra Government has launched 15 District Industries Centres with effect from 1st May 1978 in the following Districts during the current financial year so as to give impetus to setting up of small and cottage industries in rural areas :

1. Kulaba	3. Dhule
2. Ratnagiri	4. Jalgaon

5. Ahmadnagar	11. Buldana
6. Nanded	12. Yavatmal
7. Beed	13. Wardha
8. Parbhani	14. Chandrapur
9. Osmanabad	15. Bhandara.
10. Aurangabad	

The objective of the centre, is to bring under one roof, the agencies which could solve most of the problems faced by small entrepreneurs and to generate employment in the rural area. The Head of the D.I.C. will be a General Manager who will be Class-I officer of the grade of Deputy Director of Industries. He will be assisted by seven functional Managers.

(iv) Recently Government has also created two Cells, (i) for the work of scrutiny of applications for exemption under section 20 of the Urban Land (Ceiling and Regulation) Act, 1976 and (ii) for Management Information Service for analysis of trends of production in Industrial Units in Maharashtra and monitoring of Industrial Licences and Letters of Intent.

(v) Government in Industries, Energy and Labour Department *vide* its Resolution No. IST, 1076(910)/Ind-5, dated the 9th March 1978 has accepted the recommendations of the Tidke Committee Report on "Reorganisation of the Directorate of Industries" with a view to increasing the promotional role of the Directorate and to achieve better co-ordination in the assistance available to new entrepreneurs and also to the existing industrial units. The Government has considered the various recommendations of the Report and has now taken certain decisions. Accordingly these recommendations will be implemented and organisation set-up of the Directorate of Industries, will be reorganised.

The high lights of the work done by the Directorate during the budget year 1977-78, are briefly outlined in the succeeding paragraphs.

2. Administration

Government has accepted the recommendations of the Tidke Committee report and accordingly one post of Additional Director of Industries will be created, who would supervise the technical and field work of the Directorate, thereby enabling the Industries Commissioner to concentrate more on policy matters connected with development of Small Scale Industries in the backward regions, as also board problems pertaining to industrial developments in the State. Besides, there would be five broad

divisions of work and their work distributed in the following eight charges, each under a Joint Director of Industries :

Division	Charges under Jt. Director.
1. Planning Development ...	(1) Joint Director of Industries, Development I. (2) Joint Director of Industries, Development II.
2. Techno-Economic ...	(3) Joint Director of Industries (Technological Development I). (4) Joint Director of Industries (Technological Development II).
3. Industrial Intelligence ...	(5) Joint Director of Industries (Intelligence).
4. Export Promotion ...	(6) Joint Director of Industries (Export Promotion).
5. Regulatory (including Administration Wing).	(7) Joint Director of Industries (Administration). (8) Joint Director of Industries (CSPO).

The Joint Director of Industries, Bombay Metropolitan Region would be incharge of the Bombay Metropolitan Region, whose area does not fall within the pale of any of the Regional Development Corporation. However, the question of Thane and Kulaba districts presently under Bombay Metropolitan Region, will be decided in due course. The Regional Managing Directors would be designated as *ex-officio* Joint Directors of Industries and to assist them at the Regional level, there would be four Superintending Industries Officers for overall control of the staff of the Directorate in the districts. However, the Managing Directors would deal with District Industries staff only through S. I. Os. and not through any officer of the Corporation. In the matter pertaining to regulatory work, the S. I. Os. would deal directly with the Industries Commissioner and it is not necessary that the Regional Managing Directors are clothed with the powers relating to regulatory work.

3. Industries in Large and Medium Scale Sector

During the year 1977-78, 329 applications have been received from Industrial Units for obtaining industrial licences/letters of intent and 82 applications have been received for DGTD registration. Details in respect of letters of intent/industrial licences granted by Government of India during

the above period for developing and under developing areas are mentioned below :—

NU : New Undertakings.
SE : Substantial Expansion.
NA : New Articles.

	New Unit		S.E.		N.A.		Others		Total	
	Deve- loped	U.D.	Deve- loped	U.D.	Deve- loped	U.D.	Deve- loped	U.D.	Deve- loped	U.D.
Industrial Licence ..	9	14	27	13	26	20	16	4	78	51
Letters of Intent ..	6	29	13	13	37	29	56	71
DGTD Registration ..	2	23	1	2	28	20	31	45
Total ..	17	66	41	28	91	69	16	4	165	167

From the above it will be seen that there is a trend of establishing new industries in underdeveloped areas instead of developed areas.

During the period under report, 23 industrial licences and 35 letters of intent have been granted by Government of India for new industrial undertakings, 106 industrial licences and 92 letters of intent have been received for the manufacture of new articles or for increase in the capacity of existing units. 25 units have been registered with DGTD for setting up new industries, while 51 units have received DGTD registration for the manufacture of new articles.

The details in respect of proposed investment and labour potential in respect of these industrial licences and letters of intent granted for Maharashtra are given below :—

Dev. : Developed.

U. D. : Underdeveloped.

	Year	No. of units		Investment in lakhs of Rs.		Labour	
		Dev.	U.D.	Dev.	U.D.	Dev.	U.D.
Industrial Licence ..	1976-77	73	75	2,526.68	3,430.51	5,337	8,876
	1977-78	78	51	2,850.92	4,442.82	9,500	10,094
Letters of Intent ..	1976-77	63	66	2,754.03	10,880.56	6,835	9,835
	1977-78	56	71	2,944.35	9,867.08	5,819	14,329

From the above table it will be seen that the proposed investment in industrially undeveloped areas will be more than that of the industrially developed areas.

The projects approved by Government of India were pursued through different agencies of the State Government for implementation of the same.

4. Industrial Statistics

1. *Collection, compilation and dissemination of Industrial Statistics of Maharashtra State.*—This Directorate has brought out the following profile and brochure for official use only :—

- (1) "Industrial Profile of Maharashtra State 1976" with complete statistical data, charts, maps, graphs, etc. depicting industrial economy of the State ;
- (2) "Small-Scale Industries, Productwise information in Maharashtra and India " ;
- (3) "Regional variations in the Industrial Development of Maharashtra State " .

The work of up-dating the same is taken in hand.

2. *Index of Industrial Production in organised sector.*—The work of construction of index number of industrial production of Maharashtra State is undertaken. The methodology of the same is finalised. The collection of data is being done by this Directorate, while the compilation work is done by the Directorate of Economics and Statistics. The index is still in experimental stage.

3. *The index of industrial production of small-scale industry.*—Government of India have undertaken the work of construction of index of industrial production separately for S.S.I. Sector. The work of collection of data from selected units is being done by this Directorate. The sample size of selected units is being revised by Government of India.

4. *Quarterly report relating to trends in industrial production in Maharashtra State.*—Quarterly reports up to June 1977 is already prepared and work for the quarters ending September 1977 and December 1977 are taken in hand.

5. Work of up-dating the census data from annual returns, index cards etc., is taken in hand. A proposal for data Bank is under consideration of Government of India for taking effective steps for collection of annual returns.

5. The Rural Industries Projects Programme

(A) In Maharashtra, the Rural Industries Projects Programme is implemented in the following seven selected districts :

1st Series.—Rural Industries Projects in Ratnagiri, Ahmadnagar, Osmanabad (Latur) and Wardha districts taken up in the year 1962-63 and continued in the 5th Five-Year Plan period.

2nd Series.—Rural Industries Projects in Dhule, Beed and Yavatmal districts were allotted in the 5th Five-Year Plan period.

The area of operation to cover the entire district excluding towns with more than 25,000 population. During the year 1977-78, the Government of India have made the following available to meet the expenditure on the Rural Industries Projects :—

	(Rs. in lakhs)
(1) <i>Grants.</i> —Towards expenditure on staff and other contingent charges of projects R.I.P. at H.O. and Expenditure on supporting schemes.	13-00
(2) <i>Loan.</i> —Towards advances of loan to industrial units/promotional schemes.	10-00
Grand Total of Grant and Loan ...	23-00

The activities carried out in each project area are as under :—

- (1) Techno-economic survey of the district.
- (2) Show-room/Library and Publicity Centres.
- (3) Loans under the State Aid to Industries Rule, 1961.

During 1977-78 an amount of Rs. 9.50 lakhs has been allotted for the disbursement of loans to S.S.I. Units.

During the year 1978-79, the following Budget provisions have been proposed to the Government of India. However the same will depend on the actual Central assistance released by the Government of India :—

	(Rs. in lakhs)
(1) Grant	20-00
(2) Loan	15-00
Total	35-00

(B) *Rural Artisan Programme in Ratnagiri District.*—The Rural Artisan Programme was previously implemented by Small Farmers Developed Agency, Ratnagiri which is a Centrally sponsored scheme. This programme was linked up with Rural Industries Projects, Ratnagiri in the year 1975-76. Under this programme, the Directorate of Industries arranged during

1976-77 training for 49 Rural Artisans in Industrial Training Institute, Ratnagiri for six months paying stipends of 80 per month per trainee. During 1977-78 the scheme has been continued. The programme for imparting training in various trades has been arranged at Industrial Training Institutes at Ratnagiri and Chiplun. 40 candidates were undergoing training by the end of the financial year.

A provision of Rs. 2.00 lakhs has been made for this purpose. During 1978-79 it is proposed to train 50 candidates in various trades for which a provision of Rs. 2.00 lakhs has been proposed. This scheme is also extended to Wardha District where also 58 candidates will be trained.

For the year 1978-79 according to the new industrial policy, the District Industries Centres will be set up replacing the R.I.P.s. in all seven districts and additional *Eight districts* (backward) will also be covered under DIC programme and the R.I.P. has been merged with DIC. As regards financial implications, Central Government will contribute 75 per cent of the grant and 25 per cent will be borne by the State Government. The detail programme of DIC is yet to be received from the Government of India. This scheme is started from 1st May 1978.

The Budget provision made during 1978-79 for R.I.P. and R.A.P. will be diverted towards setting up District Industries Centres.

6. Export Cell

The State Board for Export Promotion and panels thereunder, which were set up in June, 1965 have been discontinued since September, 1976. However, State Committee for Export Promotion continued functioning as an advisory body and the export promotion cell to work as Secretariate to the Committee.

The following meetings were convened during the year 1977-78 :—

	No. of meetings held
1. State Committee for Export Promotion. ...	3
2. Other meetings arising out of discussions in the State Committee and for consideration of <i>ad-hoc</i> nature	2

EXHIBITIONS

(A) International Exhibitions

During the year 1977-78, the Directorate of Industries participated in the following international trade fairs and exhibitions organised by the Trade Fair Authority of India (Government of India's undertaking, New Delhi).

50 per cent subsidy in space rent to the Small Scale Industries Units participating through the Directorate, was granted. The participation is as under :—

Serial No.	Name of the fair	Space booked sq. mtrs.	Products displayed
1	2	3	4
1	Saba Saba International Fair, Dar-e-salam, Tanzania.	5	Cine projectors.
2	Tehran International Fair, Tehran.	27	Cufflinks, castor wheels, hand tools and machine tools, imitation jewellery, Abrasive grinding products.
3	Baghdad International Fair, Baghdad.	31	Cufflinks, castor wheels, hand tools and Machine tools, imitation jewellery, Abrasive grinding products, diesel engines, etc.
4	Cairo International Fair, Cairo ..	17	High pressure cylinder valve, bicycle components, L. P. G. pressure regulator, castor wheel, diesel engines wire-mesh, cine projector.
5	Leipzig Spring International Fair, Leipzig.	25	High pressure cylinder valve, bicycle components, L. P. G. pressure regulator, castor wheel, diesel engines, wire-mesh, cine projector, tooth brush, flyswatter, plastic products.
6	Khartoum International Fair, Khartoum.	30	Machinery auto parts, hand tools and machine tools, cine projector, hygienic products, etc.
Total ..		135	

(B) National Exhibitions

Agri-Expo-77.—This Directorate of Industries participated in the Indian Agricultural Exposition-77 held in New Delhi during November-December 1977 organised by Trade Fair Authority, New Delhi by way of displaying the products of 59 small scale industrial units from all over the Maharashtra, in the Maharashtra Pavilion which was set up by Director General of Information and Public Relation. This industries wing of the pavilion was divided into three sections viz. (1) Agricultural machinery, equipment and implements (2) Agro-based processed food items and (3) Agro-chemicals. To mention a few the following items were the main attraction of the visitors, viz. water hammer control valve, diesel engines and pump sets, oven, incubators, dryers, low temperature freezer, asbestos cement pressure, pipes, ploughs, wanfog machine, sprayers and dusters, insecticides, pesticides, fungicides and other processed food items like long lasting gulab-jambu and sohan-halva, etc.

The total number of enquiries recorded at the end of exhibition totalled 1,978. Some enquiries relates to countries like Nepal, Afganistan, Hungary, Pakistan, Bangladesh, Kenya and Middle East and African countries.

The total business which is expected to be secured would be to the tune of rupees 2.23 crores. All enquiries are passed on to the participating units.

Small Scale Industries Exhibition at Aurangabad.—The Directorate of Industries had organised Small Scale Industries Exhibition at Aurangabad in March, 1978. The purpose of holding this exhibition was (1) to give wide visual publicity to the products of Small Scale Industries and secure for them lasting business contracts; (2) to provide an opportunity to small entrepreneurs to see a large variety ancillary export-worthy and import substitution products at one place and to motivate them to take up production of such items; and (3) to educate the people about modern technological developments in industrial sectors and to enlighten the entrepreneurs of the various facilities and incentives available to them for starting the new projects from the Central and State Governments.

The items like bicycles, hot plates, submersible pump, knitting machine, tong-testing meter, household plastic utensils, auto spare parts, fountain pens, ball pens and other stationery items, tooth-brush, tooth-paste/powder, cosmetics, intercoms, hosiery items and handicrafts and novelty items of 65 units from Bombay were on display.

In addition to this, 113 Small Scale Industries units from Aurangabad region also participated and the major items displayed were finished leather goods, tiles, stationery books, absorbant cotton wool, fancy articles from sisal fibres, chemicals, power capacitors, X-ray equipments and accessories, non-stick fry pans, articles of ageta stone, house pipes, mozaic tiles, auto parts, adkitta, other household utensils and handicrafts etc.

The local people liked such type of attempt in the developing areas of State and it was appreciated by all.

Small Scale Industries Exhibition at Chiplun, district Ratnagiri.—On the similar lines and objectives in view, a small scale industries exhibition was also organised by this Directorate at Chiplun in Ratnagiri district in the last week of March, 1978. The items of the 65 units from Bombay were displayed. In addition following items from 82 industrial units from Ratnagiri district were also displayed viz. various types of minerals, Manglore type roofing tiles, mozaic tiles, hallow cement blocks, silica sand of different grades, stainless steel utensils, optical lenses, cycle parts, G. I. buckets, fluorescent fixtures, aluminium foils, stationery items, detergents, sulphanalic acid, kath, basic chemicals and perfurmery, packaging materials, processed food items (resource based), coir mats, cembric dhotis and voiles, strong batteries, ayurvedic medicines etc.

This exhibition was also appreciated by local peoples.

Grant of awards to exporters.—Government of Maharashtra is annually distributing awards in the form of silver plaques to the best exporters as a measure of encouragement to them. The scheme covers major commodities in large scale, small scale, export house and merchant exporters of this State. Awards for 1975-76 (export performance) were distributed to 24 exporters covering the above sectors. Merit certificates to 63 exporters were also distributed.

Assistance.—Assistance to export oriented units in respect of registration with export promotion councils, recommendations for land, water, power, power rebate, overseas market information was rendered in 1977-78 as under :—

1. Registration with export Promotion Councils ...	441
2. Recommendations for land, water, power, telephone, raw material, cement, NOC, paraffin wax etc.	63
3. Rebate in Power cut ...	197
4. Overseas market information ...	92
5. Industrial Bulletin and Country Profiles ...	34

Target for 1978-79

It is proposed to continue the activities on the above lines for the year 1978-79 also. It is hoped that it will be possible to participate in nine international trade fairs and exhibitions, the special event being our participation in Indian National Exhibition, Moscow, in August 1978. Efforts are being made to participate in the National Small Scale Industries Fair 1978 to be organized by Trade Fair Authority of India, New Delhi, in November-December 1978 at Delhi.

7. Central Stores Purchase Organisation

Government buys sizeable quantities of various types of stores required by various departments. Bulking of requirement and making purchase through Central Agency ensures uniformity and economy in Government expenditure, standardisation of various items and availability of stores at competitive rates.

2. The C.S.P.O. implements Government policy for the growth of industry, particularly in small scale sector an account of various purchases and price preferences, viz. :—

(1) 15 per cent price preference to Small Scale Industries units registered with Directorate of Industries or medium scale units/large scale units/traders.

(2) 25 per cent price preferences to industrial co-operative societies registered with Directorate of Industries, over medium scale units/large scale units/traders and 10 per cent over Small Scale Industries units.

(3) Reservation of items for exclusive purchase from Small Scale Industries units only.

(4) 33 per cent quantity reservation for (i) S.S.I. units from developing areas i.e. excluding Bombay, Thane, Pune, Chinchwad-Pimpri area of the State, (ii) Large and Medium Industries holding SICOM eligibility certificate under the package scheme of graded incentives.

(5) Fixation of parallel rate contract with Maharashtra Small Scale Industrial Development Corporation for supplier from Marathwada Region. Large and Medium Industries holding SICOM Eligibility Certificate are also eligible to receive benefit of 35 per cent quantity reservation to the extent of period as stated in the eligibility certificate.

3. C.S.P.O. not only fixes quantity contracts for different requirements, but it also fixes rate contracts for items required frequently by number of departments. The Direct Demanding Officers draw their requirements by placing their demand directly with rate contract holders. The rate contract for supply of drugs and medicines required by Government hospitals and medical institutions in Maharashtra State valued at about Rs. 5 crores and the rate contract for supply of drugs and medicines under ESIS valued at about Rs. 8 crores are also fixed by C.S.P.O.

C.S.P.O. also operates the D.G.S. and D. rate contract on behalf of other Government departments since C.S.P.O. is direct Demanding Officer on the list of D.G.S.D.

4. Inspection of stores is also carried out by the C.S.P.O. depending on the place of despatch and availability of inspection facilities. This inspection covers various items like textile, leather products, stationery and engineering goods. However necessary and possible bulk supply samples are also sent to laboratory for testing.

5. The C.S.P.O. registers first on the list of Approved suppliers after verifying financial and business capacity, antecedents, integrity and past performance of the firm.

6. The Central Purchasing Agency assists the Small Scale Industries units in their marketing activities, particularly units from the developing areas of the State.

7. The details of the purchaser made by the C.S.P.O. in 1977-78 are given below :-

	Rs.
1. Large Scale Industries in Maharashtra ...	1,08,12,208
2. Large Scale Industries outside Maharashtra ...	27,29,303
3. Small Scale Industries in Maharashtra ...	1,16,24,024

	Rs.
4. Small Scale Industries outside Maharashtra ...	60,41,526
5. M. S. S. I. D. C.	29,21,957
6. Co-operative Societies	4,84,304
7. Traders in Maharashtra	1,18,78,943
8. Traders outside Maharashtra	37,71,575

C.S.P.O. has fixed 50 rate contracts during the year 1977-78 covering 325 items.

8. The purchase activities of the C.S.P.O. have been recently decentralised *vide* G. R., I. E. and L. D. No. SPO/1077/60968(CSPO-572) LID-G, dated 21st February 1978. The Heads of Departments are now empowered to purchase items required by following usual purchase procedure from 1st April 1978. Items of common interest i.e. items required by more than one department and rate contract items will, however, be continued to be purchased by C.S.P.O. The manual of Office Procedure has been recently up-dated.

8. Distribution of scarce raw material

In the capacity of a sponsoring authority, as declared by the Government of India, the State Directorate of Industries is responsible for assisting the small scale industries units registered with the Directorate of Industries in the matter of allotting them scarce items of indigenous/imported raw materials for which the State quota allocations are received from the Government of India as also for sponsoring their requirements of imported raw materials, capital goods/machinery/equipments, tools etc. to the licensing authorities concerned in accordance with the import licensing policy declared by the Government of India for each licensing period, April-March.

2.1. Not all the raw materials that are required by the Small Scale Industries units are available for distribution through controlled sources, but very few scarce items are allocated to the State for distribution. Other items are expected to be available in the normal trade channel. The items of raw materials can be broadly classified into two categories viz. those of indigenous origin and of the imported origin.

2.2. *Indigenous raw materials.*—In this category, broadly following items of raw materials are covered :—

- (1) Indigenous iron and steel.
- (2) Aluminium (E. C. Grade and Commercial Grade).
- (3) Zinc.
- (4) Ferro Silicon.
- (5) Pig Iron.
- (6) Cement.
- (7) Paraffin wax.
- (8) Low Density Polythylene (LDP) and High Density Polythylene (HDP).

During the year 1977-78 the availability position of scarce categories of indigenous raw materials has considerably eased. The item-wise position is indicated below in brief :—

(1) *Indigenous iron and steel.*—A Master-list of all registered and existing Small Scale Industries units consuming different items of iron and steel has been prepared by the M. S. S. I. D. C. Ltd., which is a State Government agency, in consultation with the Directorate of Industries and the available material is distributed to all the Small Scale Industries units borne on the Master-list in an alphabetical rotational order by giving priority and weightage to the units in the developing areas of the State. Since the availability position of indigenous iron and steel is easy now, the M. S. S. I. D. C. takes the responsibility of entertaining requisitions of only those units who are ready to pay in advance 10 per cent of the cost of the material as earnest money deposit. Small Scale Industries units which have in hand Defence orders/Export orders are given priority in the distribution of the material.

The existing Small Scale Industries units whose names are not borne on the Master-list of M. S. S. I. D. C. can approach the concerned district Industries Officer, giving the required details of the different categories of iron and steel material needed by them. After due investigation, the District Industries Officer recommends deserving applications to the respective regional Joint Director of Industries, who in turn, recommends such cases to M. S. S. I. D. C. for enlisting them on the Master-list. The availability position of the material being easy, even in the open market, and the condition of end use verification of the material under Iron and Steel Control Order having being relaxed. The Master-list is held in abeyance for the present. The consuming units can also get the material directly from the local stock yards of the main producers. Number of units assisted during the year 1977-78 is 1089.

(2) *Aluminium E. C. grade and commercial grade.*—There is no statutory control on the distribution of these materials now, and the procedures for obtaining them has been simplified. The consuming Small Scale Industries units can get the supplies of these materials in the normal trade channel or through the indigenous producers direct without obtaining the recommendations from the Directorate of Industries.

Manufacturers of A. A. and A. C. S. R. conductors in the Small Scale Sector can get the supplies of E. C. grade aluminium from the indigenous producers on the basis of the supply orders of conductors obtained by them from the State Electricity Boards. Names of 17 units have been recommended to M. S. E. Board for placing their orders with them.

(3) *Zinc.*—The supply position of this material from indigenous producers being not upto the expected level, the Government of India have allowed import of this material through canalising agency to meet full annual requirement of certain industries and other actual users, have to approach indigenous producers for meeting their balance requirements.

(4) *Ferro Silicon*.—M. S. S. I. D. C. is having sufficient stock of this material required by foundries and its availability position is very easy during the year, Number of units assisted during 1977-78 is 50.

(5) *Pig Iron*.—The supply position of this material required by foundries is very easy and M. S. S. I. D. C. has arranged to supply this material of foundries as per their requirements. Numbers of units assisted during 1977-78 is 100.

(6) *Cement*.—Distribution control on Cement has been lifted from 4th April 1976. However, quarterly quota of cement allocated to the Directorate for industrial purposes is distributed among cement processing units as also for construction and repairs of factory sheds to Small Scale Industries units. The recommendations for issue of Release Order are sent to Regional Cement Officer, Bombay. Number of units assisted during the year 1977-78 is 894.

(7) *Paraffin Wax*.—The yearly quota of this material is allocated by the Government of India which is distributed to all Wax consuming units, through oil companies. Number of units assisted during 1977-78 is 398.

(8) *Low Density Polythylene (LDP)/High Density Polythylene (HDP)*.—There is no State quota allocation for this raw material required by plastic goods manufacturing units. The indigenous producers viz. Messrs. Union Carbide India Ltd., and Messrs. Hoechst Dyes and Chemicals Ltd., and Messrs. Alkali and Chemical Corporation of India Ltd., distributes the material direct to the consumers which are borne on their distribution lists.

The indigenous production of this material falls short of the total demand of the country. The Government of India have, therefore, allowed import of this material through canalising agency.

The Government of India is also considering to meet the requirements of Small Scale Industries units registered upto December 1973 in the developing areas of the State as also those units started by the educated unemployed persons, ex-service men, persons of scheduled castes and scheduled tribes, through indigenous producers.

3. *Imported raw materials*—(1) *Mutton Tallow/Fatty Acid/Plan oil*.—The State quota of this material allocated by the Government of India is distributed to soap and non-soap manufacturing Small Scale Industries units through M. S. S. I. D. C. Ltd. Number of units assisted during the year 1977-78 is 156.

(2) *Sulphur*.—This raw material is imported by M. H. T. C. of India Ltd., New Delhi and distributed direct to the consuming Small Scale Industries units as per recommendations issued by the Directorate. Number of units assisted during the year 1977-78 is 23.

4. Applications from Small Scale Industries units for grant of import licence for import of raw materials, components, spares, machinery items

and capital goods are recommended to the concerned licensing authorities as per provisions of the Import Trade Control Policy declared by the Government of India for every Licensing period April-March. Number of units assisted during the year 1977-78 is 664.

5. *Hire Purchase of machinery through National Small Industries Corporation Ltd., New Delhi.*—Applications, duly scrutinized, for purchase of indigenous/imported machinery on hire purchase basis through N. S. I. C. Ltd., New Delhi are placed before the State Level Committee for clearance. Number of units assisted during the year 1977-78 is seven.

6. *Items of Fuel like Coal/Coke and Furnace Oil*—(1) *Coal/Coke.*—Recommendations are issued to Joint Director, Transportation (Coal) Calcutta for movement of coal coke railway wagons in favour of actual users and depot holders, under different State priorities. From 1st August 1973 the entire movement of hard coke and soft coke is being done through M. S. S. I. D. C. Ltd., Bombay. Number of units/depot holders assisted during the year 1977 is 625 for steam coal, 571 for hard coke and 151 for soft coke.

(2) *Furnace Oil.*—New Small Scale units having boilers and furnaces have to approach oil companies direct for their requirements of furnace oil for first three months and thereafter approach the Directorate of Industries for getting their monthly quota fixed up. Number of units assisted during the year 1977-78 is eleven.

General Policy matters.—(1) The State quota of raw material is being distributed in the ratio of 40 : 60 among the developed and developing areas of the State respectively as a State Government Policy, thereby a unit in the underdeveloped areas of the State gets a larger share of the raw material compared to the unit having the same consumption in the developed areas. This policy is being followed since March 1976.

(2) The State gets the highest share in respect of import licences/release orders for import of raw materials/components spares/machinery etc. as compared to other States. According to the latest position available, Maharashtra's share was 34.44 per cent for the year 1974-75 and 42.45 per cent for the year 1975-76.

(3) The revised procedure of Small Scale Industries registration introduced by the Government of India is being implemented by the Directorate with effect from 1st October 1975 as per the policy directives. The special feature of this policy is that it is compulsory for the Small Scale Industries units to submit annual returns showing consumption of raw materials and production thereof etc. The Small Scale Industries registration of the units will automatically stand cancelled, in case, they do not submit the return within three months after the closure of the financial year.

(4) The Directorate has been in a constant dialogue with the Development Commissioner (Small Scale Industries) New Delhi and other concerned authorities in the Government of India for sorting out problems of reservation of items in the Small Scale Industries sector, banning of certain items

of import, seeking relaxation of restrictions on imports of certain items under banned list only in respect of units in the backward areas of the State etc.

(5) Modernisation programme in respect of certain industries has been taken up for implementation in collaboration with Small Scale Industries, Bombay whereby the unit covered in this programme will derive the benefits of modern technique machinery increased productivity etc. Number of units in the State which have derived the benefits of this programme is twenty-four.

9. Industrial Estates

The Scheme "Establishment of Industrial Estates" was introduced by Government of India with a view to help the Industries in the country and its implementation in Maharashtra was started from 2nd Five-Year Plan i.e. from 1962. Under the scheme the S.S.I. units are assisted financially by Government in pattern of 20:20:60. In Maharashtra, 69 places have been selected for establishing Industrial Estates out of which Industrial Estates at 52 places have been established during the Plan periods given below :—

(1) During 2nd Five-Year Plan	...	10 Industrial Estates.
(2) During 3rd Five-Year Plan	...	31 Industrial Estates.
(3) During 4th Five-Year Plan	...	11 Industrial Estates.

Efforts are being made to establish industrial estates at the remaining 17 places as well.

The aforesaid industrial estates have been financially assisted as on to-day (31st March 1978) as under :—

	(Rs. in lacs)
(1) By way of Government Matching Share.	173-587
(2) By way of Loan under Government Guarantee.	431-787

The progress made by these Co-operative Industrial Estates as on 31st March 1977 is given below :—

(1) Total number of sheds constructed	...	2,493
(2) Total number of units functioning	...	1,920
(3) Total number of employees	...	29,267
(4) Yearly production (Rs. in lacs)	...	9,620-23

Programme for 1978-79—

(i) Sheds to be constructed	...	100 Nos.
(ii) No. of estates for which matching share is considered.	...	23 Nos.
(iii) No. of estates for which land is considered.	...	4

10. Employment Promotion Programme, 1977-78

Since 1972-73 the Directorate of Industries is implementing of the scheme of Assistance of Seed Money to the Educated Unemployed through the four Regional Development Corporations, M.S.S.I.D.C. and the Maharashtra State Khadi and Village Industries Board.

Under the scheme of Seed Money Assistance, the entrepreneur is given 10 per cent of the cost of the scheme by way of seed money, 15 per cent of the cost of the scheme is expected to be contributed by the entrepreneur himself and the remaining 75 per cent amount is given by way of loan by the nationalised Banks. The share of 10 per cent is made available by the R.D.C., the M.S.S.I.D.C. and the Khadi Board on behalf of the Government on long-term basis loan at 4 per cent interest rate. The question of assistance under the scheme is proposed to be liberalised.

Assistance by way of seed money is an important and effective instrument of promoting small industrial and business enterprises because of the catalytic and multiplier effect on employment opportunities created by the same.

Thus since 1972-73 to 1975-76, 11,037 entrepreneurs were assisted involving a seed money assistance of Rs. 303.15 lakhs. The entrepreneurs' share was Rs. 458.72 and institutional finance was Rs. 2,289.25. Thus with a seed money of Rs. 303.15 lakhs a total investment of Rs. 3,051.12 lakhs was catalysed.

Since the Planning Commission discontinued financing this scheme, it was continued as a cent per cent State scheme from 1976-77. During the year 1976-77 against the target of assisting 10,050 units, 7,571 units were assisted with a seed money assistance of Rs. 209.02 lakhs. The entrepreneurs' share, institutional finance and total investment catalysed are Rs. 317.70 lakhs, Rs. 1,538.11 lakhs and Rs. 2,064.89 lakhs respectively. Against the target of assisting 16,820 units with a seed money of Rs. 492.82 lakhs during the year 1977-78, the progress (up to February 1978) is 4,593 units assisted with a seed money of Rs. 138.28 lakhs. Entrepreneurs', institutional share is Rs. 216.33 lakhs, and Rs. 987.61 lakhs respectively. The investment catalysed is Rs. 1,342.22 lakhs.

During the year 1978-79, a target of assisting 10,000 units with a seed money assistance of Rs. 208.58 lakhs is set up.

In view of the importance of the programme, its progress is continuously reviewed by a State Level Committee under the Chairmanship of the Minister of Industries. Senior Officers of the nationalised Banks and the implementing agencies are also associated with this Committee so as to ensure meaningful participation of financial and other institutions. Similarly, at the regional level, four such Committees have been constituted which are headed by the M.Ds. of R.D.C's. and one Committee headed by the M.D., M.S.S.I.D.C. has been set up for Greater Bombay.

11. 15 per cent Central Investment Subsidy Scheme (As on 31st March 1978)

This is a Central Scheme for grant of subsidy at 15 per cent on the fixed capital investment to the industrial units coming up in the 3 selected backward districts of the State viz. Ratnagiri, Aurangabad and Chandrapur. The Scheme is implemented through four disbursing agencies viz. (i) SICOM, (ii) MSFC, (iii) Directorate of Industries, (iv) MSSIDC in this State. These agencies receive applications directly and submit scrutinised cases to the State Level Committee for sanction. After sanction, subsidy is disbursed by the Agencies from their own funds initially, and the amount so disbursed are got reimbursed through the State Directorate of Industries from the Government of India. The scheme was announced by the Government of India on 26th August 1971 and it was made applicable to Ratnagiri district with effect from 1st October 1971 and extended to Aurangabad and Chandrapur districts with effect from 26th August 1971. Subsidy amounts, thus, disbursed by the Disbursing Agencies are got reimbursed from the Government of India through the Member-Secretary of the State Level Committee (Industries Commissioner) and re-distributed to the concerned agencies.

Directorate of Industries co-ordinates the implementation of the scheme as a whole and guides the units and agencies in this respect.

Progress.—The S.L.C. has sanctioned total subsidy amount of Rs. 9,71,72,994 to 732 industrial units in the State up to March 1978 since inception of the scheme. Out of this Rs. 5,66,51,596 have been disbursed to 542 industrial units up to March 1978. During the year 1977-78, subsidy amount of Rs. 1,93,76,425 was sanctioned by S.L.C. to 170 industrial units, and Rs. 1,48,12,956 have been disbursed to 160 industrial units during 1977-78.

Since inception of the scheme up to March 1978, subsidy amount of Rs. 77,25,394 was sanctioned to 109 units and Rs. 49,55,766 were disbursed to 99 units through Directorate of Industries, out of this Rs. 25,07,318 were sanctioned to 20 units and Rs. 25,02,721 were disbursed to 28 units during the year 1977-78.

Out of the total disbursement of the Rs. 5,66,51,696, the Government of India released Rs. 5,23,85,468 as reimbursement from inception to March 1977, and Rs. 2,09,85,547 were released as reimbursements during the year 1977-78.

12. Engineer Entrepreneurs Training Programme

Interest Subsidy Scheme (Centrally Sponsored Schemes).—Government of India, Ministry of Industrial Development have formulated a scheme in the year 1974-75 for the training of and assistance to Unemployed Engineers to enable them to set up small scale enterprises. The scheme provides for interest subsidy to qualified Engineer who has undergone degree or diploma course in Engineering in recognised institutions and who have

undergone three months Entrepreneurship Development Programme conducted by SISI and has started his own, or in partnership with more than 51 per cent of his own shares, a small scale unit, agro-service centre and servicing including repairing units with financial assistance from Banks/Financial Institutions. Engineers who have not been trained in SISI under EDP programme and have taken effective steps for the setting up of their units after 23rd July 1976 would also be entitled to the interest subsidy under this scheme. Non-engineers even though they may have set up their units after undertaking the prescribed training would not be entitled to this subsidy. The subsidy envisaged is equal to the difference between the normal lending rate of interest of the Banks/Financial Institutions and 7 per cent on the loans advanced by the Financial Institutions for setting up their SSI units and will be given for a period of 3 years in the developed areas and for a period of 5 years in backward areas in the State, not exceeding Rs. 20,000 per year, per case. This scheme is being implemented by the Directorate of Industries (Government of Maharashtra) on behalf of the Government of India, through the Regional Development Corporations and MSSIDC at Bombay. Though the scheme actually came into operation from 16th August 1974, the same has been made effective with retrospective from 1st January 1969 (*vide* Government of India, Ministry of Industry's clarification, dated 5th August 1977) and will be in operation till 21st March 1979.

The following table indicates the assistance rendered under the scheme :—

Year	Budget provision in lakhs	Actual expenditure in lakhs	No. of units assisted
1975-76	2.00	0.83	15
1976-77	1.85	1.27	30
1977-78	3.00	2.57	33
Budget provision for 1978-79	10.00

13. Issue of No Objection Certificates to Small Scale Units

(1) No Objection Certificates for establishment of new industrial units and for expansion and/or shifting of such units in Bombay Metropolitan Region have to be issued by Directorate of Industries. No Objection Certificates are issued to units in the area of Greater Bombay as per rule 2(d) of the Development Control Rules for Greater Bombay framed under the Maharashtra Regional Town Planning Act, 1966, with effect from 9th February 1967. Consequent to the implementation of Bombay Metropolitan Regional Plan and orders issued under Government Circular, Memo No. IDH/1074/933963-Planning, dated 26th December 1974, the entire area of Bombay Metropolitan Region has been brought under the jurisdiction of the Directorate of Industries for the purpose of issuing No Objection Certificates. The main objective of the system of No Objection Certificates

is to restrict and regulate further growth of Industries in the Bombay Metropolitan Region in general and the congested areas of Greater Bombay in particular.

Keeping this restrictive aspect in view, the State Government announced the Industrial Location Policy for Bombay Metropolitan Region on 9th June, 1976 which was followed by issue of Government Orders on the subject *vide* Government Resolution, Industries, Energy and Labour Department, No. ILP. 1976/103245/Ind-7, dated 27th January 1977 and modifications issued under Government Resolution of even number dated 20th August 1977. Applications for grant of No Objection Certificates are examined and decided on the basis of the aforesaid Government Orders. During the year 1977-78, 3,457 applications in respect of No Objection Certificates were decided.

Grant of Locational Clearance to Medium and Large Scale Industries

(2) The work relating to locational clearance in respect of cases for grant of built-up area and power to medium and large-scale industries is looked after by the Directorate, which involves scrutiny of cases with particular reference to various aspects such as permissibility of location of new units, expansion of existing units, size of investment in plant and machinery and the licensed/registered capacities of production, with due regard to the industrial locations policy as laid down from time to time. During the year 1977-78, 306 cases in respect of locational clearance were decided.

14. Development of Agro-Industries

The functions of the Agro-Industries Cell are generally of promotional nature and of co-ordinating the activities of Corporations for furtherance of agro-industrial development.

The Agro-Industries Cell is keeping in touch with the Regional Development Corporations and other Corporations like State Industrial and Investment Corporation of Maharashtra and Maharashtra Agro-Industries Development Corporation and co-ordinated efforts are made for the promotion and development of agro-based industries. As a result of the co-ordinated efforts of the field staff of the Directorate of Industries and the Regional Development and other Corporations working in this field, 408 units have been promoted in all the districts of the State in the year 1977-78. The regionwise breakup of these 408 units are as follows :—

Region	Registered unit
Bombay	57
Pune	70
Aurangabad	56
Nagpur	225
Total	408

The Government of Maharashtra had constituted a Study Group for suggesting a co-ordinated plan for the development of agro-based industries in the developing areas of the State. During 1978-79, the Industries Cell in the Directorate will take up the programme of identification of prospective entrepreneurs and promotion of agro based industries, in co-ordination with the Regional Development Corporation on the basis of the recommendations contain in the report of the Study group.

The existing units in agro industries approach the Directorate with specific problems. Such units are given all possible assistance and guidance, by referring if necessary their problems to various organisations and agencies working in the field.

A list of 155 technologists in the field of agro based industries developed by Council of Scientific and Industrial Research and its Allied Institutions has been prepared and supplied to all the Regional Development Corporations and the Regional and District Officers of the Directorate of Industries for their use and the use of prospective entrepreneurs in the programme of promotion and development of agro industries.

As a result of the joint promotional efforts of the staff of Directorate of Industries and the Regional Development Corporations, 408 units have been registered as SSI units during the year 1977-78.

The Agro-Industries Cell in the Directorate also looks after development of ancillary units, also with the co-operation of organisations like the Regional Development Corporations, Maharashtra Small-Scale Industries Development Corporation, State Industrial and Investment Corporation Ltd. and Technical Institute like Small Industries Service Institute.

Efforts are mainly concentrated on the development of ancillaries to public sector undertakings, Defence Projects, etc. as those provide a suitable ground for development of ancillary industries with assured market for the ancillary products. The Regional Development Corporations of the respective Regions are associated with the work of promotion and development of ancillary industries and they are taking suitable steps in the matter.

Schemes of seven entrepreneurs to set up ancillary/auxiliary industries to Hindustan Organic Chemicals Ltd. have been approved by the Committee of the representatives of Hindustan Organic Chemicals Development Corporation of Konkan Ltd. and the Directorate of Industries. The entrepreneurs have been requested to execute lease-agreement and proceed with the subsequent formalities. 7 ancillary units are thus expected to come up around Hindustan Organic Chemicals.

With a view to develop ancillary industries to large and medium scale industries including ordnance factories in Jalgaon district, the issue of techno-economic study of Jalgaon district was pursued with the Development Commissioner (SSI). The survey has just been completed by Small Industries Service Institute.

The feasibility of setting up State Ancillary Guidance Committee is being examined. If it materialised, the programme of the development of ancillary to Public Sector Undertaking and Large-Scale Industries in private sector will be taken up with the help and under the guidance of such a Committee.

A list of large and medium scale units that have been granted industrial licence/letter of intent has been prepared and sent to Small Industries Service Institute for identification of items that can be manufactured by Small-Scale Ancillary Units. After the items have been identified the Institute, concerned medium and large scale units will be contacted for development of ancillary units during 1978-79.

As a result of promotional efforts by the Officers of Directorate of Industries and the Regional Development and other Corporations work as given below could be done so far :—

Serial No.	District	Name of the Large-Scale Industry/Public Sector Undertaking	No. of items identified	No. of entrepreneurs identified	No. of units promoted
1	2	3	4	5	6
1	Satara	M/s. Maharashtra Scooters	8	9	..
2	Ahmadnagar	M/s. Sahyadri Structural	2
3	Pune	1. M/s. Hindustan Antibiotics 2. M/s. Walchandnagar Industries.	..	10	..
4	Solapur	M/s. Textile Mills Spinning Mills and Sugar Industry.	16	30	..
5	Nashik	M/s. Hindustan Aeronautics	50	..	11
6	Kulaba	M/s. Hindustan Organic Chemicals.	..	7	7
7	Maharashtra State Road Transport Corporation.	35
8	M/s. Maharashtra State Electricity Board.	22

15. Employment of Local Persons

With a view to ensure that local persons get their due share in the economic benefit arising out of industrial development, the State Government has adopted a policy to impress upon industrial units that in the matter of employment preference should be given to the local persons. Local person is defined as one who had atleast 15 years domicile in the State of Maharashtra. In respect of persons in the non-managerial category the

Government policy is that atleast 80 per cent should be local persons. A cell has been created in the Directorate of Industries for effective implementation of the policy. For this purpose two forms have been devised namely ELP 1 and ELP 2. The former is to be filled in by the existing industrial units, while the latter by the proposed industrial units. The details are obtained regarding the total employment and their distribution in terms of local persons, in Form ELP 1. In the case of existing units where there is a shortfall in the actual employment of local persons, the unit is persuaded to bring the percentage of local persons, to the desired extent. In the case of new units an undertaking is taken from the sponsors that they will employ atleast 80 per cent local persons in the non-managerial category. The actual work consists of examining the forms submitted by the industrial units, paying visits to them, and ensuring that they bring the percentage of local persons to the desired level.

During the year 1977-78 the information of employment pattern, in Form ELP 1 from 889 industrial units have been collected and on scrutiny of these forms, it is observed that 111 industrial units are not following the Government policy in employing Local Persons in non-managerial category. Such units having less percentage of Local Persons are being persuaded by ELP Cell to employ local persons as per Government policy. As a result of follow up action and persuasion, out of total 306 such units detected have less percentage, 110 units have complied and followed the Government policy during this year i.e. 1977-78.

16. Handicrafts

The following schemes were implemented in this State for development of Handicrafts.

(i) *Apprenticeship of Artisans under Mastercraftsmen.*—Under this scheme 3 trainees were selected for particular Crafts for training under a Mastercraftsman for a period of 6 months. An honoraria of Rs. 1,200 is paid to mastercraftsmen and stipend @ Rs. 45 p.m. is paid to each trainee during the period of training.

During 1977-78, 21 trainees were imparted training under 7 Mastercraftsmen in the crafts and districts mentioned below:—

Division	District	Crafts
(1) Aurangabad.	(1) Aurangabad.	(1) Dolls making.
	(2) Nanded.	(2) Himroo.
(2) Pune.	(1) Solapur.	(3) Bidri.
	(2) Nasik.	(4) Wooden toys.
		(5) Wall Hangings.
(3) Bombay.	(1) Thane.	(6) Dolls Making.
		(7) Metal Art.

It is proposed to train 50-60 trainees during 1978-79.

(2) *Distribution of Prizes to best craftsmen.*—Under this scheme, during the All India Handicrafts Week, exhibition of handicrafts goods was held all over the State and prizes ranging from Rs. 25 to Rs. 1,000 were distributed to the selected craftsmen.

During this year 60 craftsmen took part in the exhibition. Out of which 18 persons got prizes amounting to Rs. 5,150 in the crafts and districts as mentioned below :—

Division	District	No. of Prizes	Amount	Crafts
			Rs.	
Bombay	Thane	4	875	Copper articles, Round Hand pointed plate.
	Bombay	6	1,050	Silver Art, Embroidery, Batic. Doll.
Pune	Jalgaon	2	1,250	Metal Dye.
	Kolhapur	1	25	Clay work.
	Solapur	1	150	Wall Hangings.
Aurangabad	Aurangabad	4	1,850	Paithani and Bidri.

The scheme will be continued during 1978-79.

Celebration of Handicrafts Week

Every year in December, Handicrafts Week is celebrated throughout the State and exhibition of Handicrafts goods is also held and selling of such goods is also arranged. A rebate @ 5 per cent is also allowed on the sale of Handicraft goods sold during such week through Government recognised emporia.

23rd All India Handicrafts Week was celebrated from 8th to 15th December, 1977 all over the State.

A rebate of Rs. 11,924 was allowed on the sale of Rs. 2,40,000 on handicrafts goods sold through recognised emporia. During 1978-79 the scheme will be continued.

17. Quality Marking Scheme

The Scheme was introduced in this State during the Second Five-Year Plan period. At present the Scheme has covered as many as 98 items for quality marking. About 123 units all over the State manufacturing these products have been registered under the scheme. Under the scheme three centres are functioning one each at Bombay, Pune and Kolhapur for the purpose of testing the products. The goods are tested either at these centres or at the

premises of manufacturer through the field staff attached to the centres as well those working in the respective districts. On an average, the products worth Rs. 10 lakhs are quality marked per month under the scheme.

The new industrial units desirous of getting advantage of the scheme, has to apply in the prescribed form for a membership. After receipt of such application, the product manufactured by the unit is tested in the laboratory to find out whether it conforms to the specifications prescribed under the scheme. If laboratory results are satisfactory, the unit is enrolled member under the scheme. The unit has then to offer goods for quality mark regularly.

18. Establishment of Electronic Test and Development Centres in Maharashtra

Under the scheme of Department of Electronics for establishing Test and Development Centres, the Government of Maharashtra has established two test centres, one each at Pune and Nagpur. The T. and D. Centre at Nagpur is controlled by the Directorate of Industries.

The Centre at Nagpur is located at V. R. College of Engineering, Nagpur, and has started working since 1975. Uptil now Test and Development equipment of imported and indigenous origin for Rs. 7.06 lakhs have been purchased and put to use at the Centre.

The Centre assists the small and medium scale industries in electronic and allied field, by way of testing their raw materials/components, issues performance certificates and does primary calibration work. The work of Development of new items is also carried out to help entrepreneurs. During last year, the Centre has developed digital timer, turbine protection unit, equal power sharing unit, generatoscope, etc. for various industries in Nagpur Region. It has also undertaken Testing and Servicing work of Digital Clinical Thermometer, Capacitors, Medical Electronic equipment etc.

The technical staff of the college assists in test and development work undertaken at the Centre, against honoraria paid to them from out of the normal test and development fees, collected at the Centre.

18-A. Testing of spares of Diesel Engines and Centrifugal Pumps at Kolhapur

The Centre for testing spares of Diesel Engines, Centrifugal Pumps and other Engineering products will assist the Engineering industries of Kolhapur in getting their components and parts tested and thereby improving the quality of the Diesel Engine, Centrifugal Pumps and other Engineering items. The premises for testing have already been acquired, equipment, to the tune of Rs. 1.70 lakhs and Rs. 0.43 lakh have been purchased during 1976-77 and 1977-78 respectively. Thus making total equipment of worth about Rs. 3.20 lakh purchased so far. The fees for

testing spares have been approved by the Government and the scheme has been put in operation and the units at and around Kolhapur have been taking advantage of the facilities provided.

19. Establishment of Extension Centres of Research Laboratories

The Government of India have set up several National Laboratories in different States in our country such as (1) Physical Laboratory, New Delhi, (2) National Chemical Laboratory, Pune (Maharashtra), (3) Central Food and Technological Research Institute, Mysore, (4) Central Glass and Ceramic Research Institute, Calcutta, and (5) Central Electro Chemical Research Institute, Karaikudia. These Laboratories help the entrepreneurs and the industrialists in the field for which these are set up. The total number of such Laboratories is 29.

As these Laboratories are set up in different parts of the country, entrepreneurs in Maharashtra find it difficult to keep regular contact with them and avail of their guidance. With a view to bring home their commercial schemes, the Directorate has already prepared a proposal for setting up a Regional Extension Centre of the Central Glass and Ceramic Research Institute. The Centre will be located at Bombay. The expenditure on this Centre will be shared by the State Government, CSIR and Glass Industry Association. The share of the State Government in this proposal is Rs. 2.5 lakhs. The CSIR has yet to acquire the premises for the proposed Centre in Bombay. It is proposed to set up this Centre in Industrial Chemical Laboratory, Bombay. This Directorate has already contributed its share of Rs. 2.50 lakhs.

A proposal for setting up a Polytechnology Clinic in Maharashtra is being finalised by the CSIR. The Clinic will be established in collaboration with the Council of Scientific and Industrial Research, New Delhi. The location, pattern, working and financial participation etc. by various Associations has been already discussed and the proposal is expected to take concrete shape shortly. This will be second extension Centre under the above Scheme.

It is proposed to set up this Centre at the premises of the Industrial Chemical Laboratory, Chunabhatti, Bombay. Amount of Rs. 59,500 being 25 per cent share of the State Government in the recurring expenditure on the scheme, has been paid to the Council of Scientific and Industrial Research.

20. The Industrial Chemical Laboratory, Bombay and Pune

The Industrial Chemical Laboratory at Bombay was established with a view to help the various Small Scale Industries, enterprising technicians, experienced entrepreneurs to get technical information regarding technical know-how and formula, removing difficulties which are encountered at the time of manufacturing various items and to help them in analysing their products at a concessional rate. This Laboratory was functioning at

Matunga in the V. J. T. I. Compound. It was decided to have Government's own building for the Laboratory and hence a new building was constructed near Chunabhatti Railway Station, Kurla, and the Laboratory was shifted in new premises in 1969. Since then the Laboratory has been functioning in the new building.

As Pune region was also industrially progressing very fast, it was thought that making these facilities available at Pune could give an impetus to the programme of industrialisation in the Western part of the State. The Industrial Chemical Laboratory Pune, was therefore, established in the year 1960 to make available facilities which were being provided to the various entrepreneurs in the small-scale sector and the Government Departments at the Industrial Chemical Laboratory, Bombay. The Laboratory at Pune is housed in Government premises.

These two Laboratories have equipments where technicians entrepreneurs can carry on their own experiments if they bring their own raw materials and chemicals. These Laboratories also undertake problems of industries from the various entrepreneurs and the existing units and help to solve them. No fees are charged for such type of assistance except the cost of chemicals and raw materials which are used in the process etc. In order to augment the existing research and development facility additional equipment was purchased during the year 1975-76. The entrepreneurs take advantage of this facility after paying nominal deposits and prescribed fees. These facilities have been created specially with a view to encourage technicians to try the products they intend to manufacture on commercial basis, on laboratory scale without incurring much expenditure.

The Prohibition and Excise Department has to get samples of denatured alcohol and the samples of denaturant analysed. Since the Prohibition and Excise Department has no laboratory of its own, the Directorate has extended the facility of testing samples in the laboratory free of cost. Similarly, samples forwarded by the various Government Departments are also tested free of cost at these laboratories.

During the year 1976-77 number of samples of various items analysed, in laboratory at Bombay, were 969 and in Pune were 1,187.

21. Small Industries Development Institute, Pune

The Small Industries Development Institute, has been located in the Agriculture College Compound in Pune. The pattern of the Small Industries Development Institute, Pune in short is as under :—

1. Engineering Section—

(a) Research and experimentation.

(b) Duplication, Fabrication, Training and Production.

2. Glass and Ceramic Section.

The work allotted to each section is detailed as under :—

(1) *Engineering Section.*—In this section, experiments in designing and fabrication of improved appliances machines etc. for Small Industrial Units are carried out. In addition to this, the development work and the production of items required by various Government Departments viz. (i) Padlocks, (ii) Whistles, (iii) Call-bells, (iv) Ink-stand etc. is also undertaken. Facility for machinery is also offered to Small Scale Processing Units.

(2) *Glass and Ceramic Section.*—This section provides training facilities in (1) Scientific Table Glass blowing (regular training) and training in (2) Glass toys, beads and torch bulbs making. The casual training is imparted to only those trainees who request on their own and that also without any stipend. The period for revised training course in Scientific Table Glass blowing is revised from 12 months to 18 months and this course has been started with effect from February 1977 admitting 18 trainees for the 1st batch. This batch will complete training by June 1978.

This Institute has been trying to develop improved technique of production for Cottage Small Scale Industries through demonstrations, training and research. The Institute renders technical help to Cottage and Small Scale Industries. The Institute also imparts casual training in manufacture of locks, hand tools, glass toys, beads, torch bulbs and regular training in Scientific Table Glass blowing etc.

Though production is not a regular activity of the SIDI, with a view to meeting demands of Government Department, the Institute has undertaken manufacturing activities of the products like Treasury Locks, Brass padlocks, whistles, Ink-stands etc.

Under the Scheme of strengthening of Research and Development facilities, it is proposed to establish a tool, die and ancillary products development centre at the Small Industries Development Institute. Under this scheme, training in designs and jigs moulds and fixtures will be imparted to young technicians which will be helpful to them for setting up ancillary units by undertaking the work of designing of ancillary parts and equipment in respect of the items falling under the categories of import substitute. For this Scheme so far machinery worth Rs. 9 lakhs has been purchased and installed. Orders for machinery worth Rs. 2 lakhs have been placed in March 1978 and the same is expected to be installed shortly.

22. Industrial Research and Pilot Plant Scheme

The scheme regarding sanction of grant-in-aid to Industrial Research Scheme is a Plan scheme and the State Research and Development Committee for Maharashtra is advising Government, under the above-mentioned Plan scheme for sanctioning the grants to Professors and Scholars for Industrial Research to be carried out in the Universities/ or Government Institutions. During the year 1977-78 one scheme has been

approved by the above Committee, an amount of Rs. 13,800 has been sanctioned for this scheme. A proposal for purchase of equipment and machinery worth Rs. 34,200 for the use of entrepreneurs who are conducting experimental work at Industrial Chemical Laboratory has also been approved.

The scheme is being continued in 1978-79 also.

23. Urban Land Ceiling Cell

The Urban Land Ceiling Cell was established in the Directorate of Industries from the 14th December 1976, for granting exemptions for excess vacant land to industrial units, following the enforcement of Urban Land Ceiling Act, 1976 on 17th February 1976 effective from 28th January 1976. The Act provides for acquisition of surplus vacant land in excess of ceiling limits in 9 selected Agglomerations as mentioned below.

The liberalised policy about the same was decided by the Government on the 25th May 1977 and the work as per guidelines of Government of India and the press-note issued by Government in General Administration Department on 1st June 1977, was commenced immediately. The Industries Commissioner has been empowered to issue exemption certificates. The excess vacant land which can be retained as per liberalised policy by industrial units against the limit as per Act is as under :—

Agglomerations	Limit as per Act	Limit of excess vacant land which can be retained by industrial units after getting exemption
(A) Greater Bombay ..	500 Sq. mtrs. ..	1/2 Acre.
(B) Pune ..	1,000 sq. mtrs. ..	1 Acre.
(C) (i) Ulhasnagar (ii) Solapur (iii) Nagpur } ..	1,500 Sq. mtrs. ..	2 Acres.
(D) (i) Thane (ii) Sangli (iii) Kolhapur (iv) Nashik } ..	2,000 Sq. mtrs. ..	2 Acres.

230 cases where exemption could be granted within the power of Industries Commissioner. 124 cases were finally disposed off after taking orders of Cabinet Sub-Committee. 664 cases were sent to other departments after scrutiny for the final orders.

१९७७-७८ आणि १९७८-७९ मधील
कार्याची रूपरेषा
उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग
(उद्योग संचालनालय)

अनुक्रमणिका

	पृष्ठे
१. प्रास्ताविक	१
२. प्रशासन	२
३. भोठ्या व मध्यम उद्योगाचा विकास	३
४. औद्योगिक सांख्यिकी	५
५. ग्रामीण उद्योग प्रकल्पांचा कार्यक्रम	६
६. निर्यात शाखा	७
७. मध्यवर्ती भांडार खरेदी संघटना	११
८. दुमिळ कच्च्या मालाचे वितरण	१२
९. औद्योगिक वसाहती	१७
१०. रोजगार प्रशालन कार्यक्रम	१७
११. केंद्रीय अर्थ सहाय्य योजना	१८
१२. अभियांत्रिकी उद्योजकांचा प्रशिक्षण कार्यक्रम	१९
१३. ना हरकत प्रमाणपत्र देणे	२०
१४. कृषि उद्योगाचा विकास	२१
१५. महाराष्ट्रातील औद्योगिक घटकांत स्थानिक लोकांचे सेवा योजन	२३
१६. हस्तव्यवसाय	२४
१७. गुणमुद्राकम योजना	२६
१८. महाराष्ट्र राज्यांत इलेक्ट्रॉनिक चाचणी गृहाची स्थापना	२६
१८-अ डिझेल इंजिन व सेंट्रिफ्यूगल पंपाच्या सुट्या विभागाची चाचणी करण्याची कोल्हापूर येथे योजना	२६
१९. विस्तार केंद्र व संशोधन यांची स्थापना	२७
२०. औद्योगिक रसायन प्रयोगशाळा, मुंबई व पुणे	२७
२१. लघु उद्योग विकास संस्था, पुणे	२८
२२. राज्य औद्योगिक संशोधन समिती	२९
२३. नागरी कमाल जमीन धारणा	३०

१. प्रास्ताविक

राज्य उद्योग संचालनालय हे राज्यातील लघु उद्योगांना विविध प्रकारचे सहाय्य देऊन त्यांची स्थापना व वाढ करण्यास मुख्यतः जबाबदार आहे. राज्य संचालनालय मध्यम व मोठ्या उद्योगांना महासंचालक, तंत्र विकास यांच्यामार्फत औद्योगिक अनुज्ञप्ति किंवा सहाय्य मिळवून देण्यात आणि त्यांच्या जमीन, पाणी व बीज ह्या सारख्या गरजा भागविण्यास मदत करते.

(१) संचालनालयाचा एक भाग असलेली शासनाची मध्यवर्ती भांडार खरेदी संघटना महाराष्ट्र सरकारने काढलेल्या निविदा सूचनांच्या बाबतीत निविदा पत्रक सादर करण्यासाठी लघु-उद्योगांना प्राथम्य तत्वावर सोयी उपलब्ध करून देते. महाराष्ट्र शासनाने २१-२-१९७८ च्या निर्गमित केलेल्या आदेशान्वये १ एप्रिल १९७८ पासून शासनास हव्या असणाऱ्या निरनिराळ्या वस्तूंच्या खरेदीचे विकेंद्रीकरण खालीलप्रमाणे करण्यात आलेले आहे :—

- (अ) एकाच खात्यास आवश्यक असणाऱ्या वावी,
- (ब) एकापेक्षा अधिक खात्यास आवश्यक असणाऱ्या वावी,
- (क) मध्यवर्ती सामान खरेदी संघटनेने सर्वसाधारण वस्तूंच्या बाबतीत दर करार करण्या-संबंधीच्या वावी.

वरील 'अ' बाबतीत विशिष्ट खात्यास लागणाऱ्या वस्तू ती खाती परस्पर खरेदी करू शकतात.

'ब' बाबतीत थोड्या प्रमाणात हव्या असणाऱ्या वस्तू संबंधीत कार्यालये परस्पर खरेदी करू शकतात.

'क' बाबतीत सामान्य वस्तूंच्या खरेदीसाठी मध्यवर्ती सामान खरेदी संघटना दर करार निश्चित करते.

(२) सन १९७२-७३ सालापासून सुशिक्षित बेकारांना बीज भांडवल सहाय्य ही योजना उद्योग संचालनालय, राज्यातील चार विभागीय महामंडळे, महाराष्ट्र राज्य लघु उद्योग विकास महामंडळ व महाराष्ट्र राज्य खादी व ग्रामीणोग मंडळ ह्यांच्या मार्फत कार्यान्वित करीत आहे.

(३) भारत सरकारच्या ग्रामीण औद्योगिककरणाच्या कार्यक्रमाचा एक भाग म्हणून ग्रामीण भागात लघु व कुटीरोद्योगांना चालना देण्यासाठी महाराष्ट्र शासनाने दिनांक

१ मे १९७८ पासून खालील जिल्हात १५ जिल्हा औद्योगिक केंद्रांचा उपक्रम सुरू केला आहे :-

- (१) कुलाबा
- (२) रत्नागिरी
- (३) पुळे
- (४) जळगाव
- (५) अहमदनगर
- (६) नांदेड
- (७) बीड
- (८) परभणी

- (९) उस्मानाबाद
- (१०) औरंगाबाद
- (११) बुलढाणा
- (१२) यवतमाळ
- (१३) वर्धा
- (१४) चंद्रपूर
- (१५) भंडारा

उद्योजकांचे निरनिराळे प्रश्न सोडवू शकतील व ग्रामीण भागात रोजगार उपलब्ध करून देऊ शकतील अशा संघटनांना एका छटाखाली आणणे हा ही केंद्रे सुरू करण्याचा मुख्य उद्देश आहे. जिल्हा औद्योगिक केंद्रांचा मुख्य हा अेणी १ अधिकाऱाचा उद्योग उप संचालकाच्या हुद्याचा महा व्यवस्थापक असेल व त्याला सात कार्यप्रतिक व्यवस्थापक (Functional Manager) मदतनीस म्हणून रहातील.

(४) शासनाने अलिकडेच दोन घटांची स्थापना केली आहे. त्यांपैकी एका घटाकडे नागरी कमाल जमीन धारण अधिनियम १९७६ च्या विभाग २० अन्वये औद्योगिक घटकांकडील जादा जमीनीसाठी सूट देण्याबाबतच्या अर्जाच्या छाननीचे कामकाज सोपविले आहे. दुसऱ्या घटाकडे महाराष्ट्रातील औद्योगिक घटकांमधील उत्पन्नाच्या कलाचे पृथक्करण आणि औद्योगिक अनुज्ञप्ती व अनुज्ञापत्राचे सन्निर्घषण करण्याचे कामकाज सुपूर्द करण्यात आले आहे.

(५) उद्योग संचालनालयाची प्रचलन भूमिका वाढविण्याच्या दृष्टीकोनातून आणि तदीन उद्योजकांना तसेच अस्तित्वात असलेल्या औद्योगिक घटकांना उपलब्ध असलेल्या सहाय्यामध्ये अधिक चांगला समन्वय साधण्याच्या दृष्टीने शासनाने शासन निर्णय, उद्योग, उर्जा व कामगार विभाग, क्र. आयएसटी-१०७६ (१९९०)/आयएनडी-५, दिनांक ९ मार्च १९७८ अन्वये तिडके समितीच्या अहवालामध्ये उद्योग संचालनालयाची पुनर्रचना करण्याबाबतच्या शिफारसी स्वीकारल्या आहेत. शासनाने अहवालातील इतर निरनिराळ्या शिफारशी देखील विचारात घेवून आता निश्चित स्वरूपाचे निर्णय घेतले आहेत. त्याप्रमाणे हा शिफारशी लवकरच कार्यान्वीत करण्यात येवून त्याप्रमाणे उद्योग संचालनालयाच्या कर्मचारी माझ्कृतीबांधाची पुनर्रचना करण्यात येईल.

सन १९७७-७८ सालच्या अर्थसंकल्पीय वर्षामध्ये संचालनालयाने केलेल्या कामाची ठळक दृश्ट्ये पुढील परिच्छेदामध्ये थोडक्यात दिलेली आहेत.

२. प्रशासन

उद्योग आयुक्तांना औद्योगिक घटकांच्या व मागासलेल्या विभागांच्या विकासाच्या बाबत तसेच राज्यातील औद्योगिक विकासाबाबतच्या मोठ्या प्रमाणाबाबतच्या धोरणावर लक्ष केंद्रीत करता यावे हा दृष्टीने शासनाने तिडके समितीने केलेल्या शिफारशीचा स्विकार केला असून त्याप्रमाणे संचालनालयाच्या तांत्रिक व क्षेत्रिय कामावर देखरेख करण्यासाठी एक

अतिरिक्त उद्योग संचालकांचे पद. निर्माण करण्यात येणार आहे. त्या शिवाय संचालना-
लयाच्या कामकाजाची ५ प्रमुख विभागांमध्ये विभागणी करून त्या कामकाजाचा भार
खाली दर्शविलेल्या ८ उद्योग सह संचालकांकडे सोपविला आहे :—

विभाग	उद्योग सह संचालकांकडे सोपविलेले कामकाज
(१) नियोजन व विकास	.. (१) उद्योग सह संचालक (विकास-१). (२) उद्योग सह संचालक (विकास-२).
(२) तांत्रिक अर्थविषयक	.. (३) उद्योग सह संचालक (तांत्रिक अर्थ-१). (४) उद्योग सह संचालक (तांत्रिक अर्थ-२).
(३) औद्योगिक बुद्धिमत्ता	.. (५) उद्योग सह संचालक (बुद्धिमत्ता).
(४) निर्यात प्रचालन (६) उद्योग सह संचालक (निर्यात प्रचालन).
(५) विनियामिक (Regulatory) (प्रशासन शाखेसह).	(७) उद्योग सह संचालक (प्रशासन). (८) उद्योग सह संचालक (सामान खरेदी).

उद्योग सह संचालक, मुंबई प्राधिकरण विभाग हे मुंबई प्राधिकरण विभागाचे प्रभारी म्हणून रहातील ज्यांचे क्षेत्र कोणत्याही विभागीय विकास मंडळाच्या कक्षेत येणार नाही. परंतु सध्या मुंबई प्राधिकरण विभागाच्या कक्षेत असणाऱ्या ठाणे व कुलाबा जिल्हाच्या प्रश्नाबाबत लवकरच निर्णय घेण्यात येईल. विभागीय व्यवस्थापकीय संचालक हे पदसिद्ध (Ex. Officio) उद्योग सह संचालक म्हणून पदनिर्देशित केले जातील आणि विभागीय पातळीवर मुंबई विभागातील नाशिक, धुळे, जळगांव व रत्नागिरी ह्या जिल्ह्यांत चार अधिक्षक उद्योग अधिकारी असतील. उद्योग संचालनालयाच्या जिल्ह्यातील कर्मचारी वर्गावर पुणे, नागपूर व औरंगाबाद विभागातील विभागीय व्यवस्थापकीय संचालक हे विभागीय उद्योग सह संचालक म्हणून सर्वप्रकारे ताबा ठेवतील. विभागीय व्यवस्थापकीय संचालक हे महामंडळाच्या अधिकाऱ्यांमार्फत जिल्हा औद्योगिक कर्मचाऱ्यांचे बाबतीत कामकाज न पहाता अधिक्षक उद्योग अधिकाऱ्यांमार्फत कामकाज पहातील. विनियामिक (Regulatory) कामाचे बाबतीत अधिक्षक उद्योग अधिकारी हे उद्योग आयुक्तांकडे विनियामिक कामाबाबत परस्पर व्यवहार करतील आणि म्हणून विभागीय व्यवस्थापकीय संचालकांना विनियामिक कामकाजाबाबतीत अधिकार देण्याची आवश्यकता भासत नाही. उद्योग उप-संचालक (श्रेणी १) हे त्यांच्या कर्मचाऱ्यांच्या मदतीने जिल्ह्यातील कामकाजास मदत करतील.

३. मोठे व मध्यम क्षेत्रातील उद्योगधंदे

सन १९७७-७८ ह्या वित्त वर्षांत अनुज्ञप्ति व अनुज्ञापत्रे मिळवण्याकरिता एकूण ३२९ अर्ज उद्योजकांद्वारे करण्यात आले. तसेच डी.जी.टी.डी. नोंद पत्रे मिळवण्यासाठी १९७७-७८ मध्ये

एकूण ८२ अर्ज या कार्यालयाकडे आले. सन १९७७-७८ मध्ये एकूण खालील अनुज्ञप्ति व अनुज्ञापत्रे केंद्र सरकारने दिलेली आहेत. त्यांची विभागणी खालीलप्रमाणे आहे :-

	नवीन उद्योगासाठी		उद्योग क्षमता वाढीसाठी	
	विकसित	अविकसित	विकसित	अविकसित
अनुज्ञप्ति	९	१४	२७	१३
अनुज्ञापत्रे	६	२९	१३	१३
नोंदणीसाठी (डी.जी.टी.डी. रजिस्ट्रेशन).	२	२३	१	२
एकूण	१७	६६	४१	२८

	नवीन वस्तुचे उत्पादनासाठी		इतर		एकूण	
	विकसित	अविकसित	विकसित	अविकसित	विकसित	अविकसित
अनुज्ञप्ति	३६	२०	१६	४	७८	५१
अनुज्ञापत्रे	३७	२९	५६	७१
नोंदणीसाठी (डी.जी.टी.डी. रजिस्ट्रेशन).	२८	२०	३१	४५
एकूण	९१	६९	१६	४	१६५	१६७

वरील माहितीवरून असे दिसून येते की, नवीन उद्योगांची संख्या अविकसित भागांत जास्त आहे.

सन १९७७-७८ मध्ये नवीन उद्योग घेदे सुरू करण्याकरिता एकूण २३ अनुज्ञप्ति व ३५ अनुज्ञापत्रे मिळाली. तसेच एकूण १०६ अनुज्ञप्ति व ९२ अनुज्ञापत्रे नवीन वस्तुचे उत्पादन करण्याकरिता अथवा उत्पादन क्षमतेत वाढ करण्यासाठी मिळाली. तसेच नवीन उद्योग सुरू करण्याकरिता डी.जी.टी.डी. रजिस्ट्रेशन एकूण २५ व नवीन वस्तु वनविषयासाठी किंवा उत्पादन क्षमतेत वाढ करण्यासाठी ५१ रजिस्ट्रेशन मिळालीत. मिळालेल्या अनुज्ञप्ति,

अनुज्ञापत्रे व डी.जी.टी.डी. रजिस्ट्रेशन ह्यांच्या मध्ये होणाऱ्या संभाव्य गुंतवणूकीची विभागणी खाली दिली आहे :-

अनुज्ञापत्र	गुंतवणूक रुपये लक्षात		कामगार क्षमता			
	विकसित	अविकसित	विकसित	अविकसित		
अनुज्ञापत्र						
१९७६-७७ ..	७३	७५	२,५२६.६८	३,४३०.५१	५,३३७	८,८७६
१९७७-७८ ..	७८	५१	२,८५०.९२	४,४४२.८२	९,५००	१०,०९४
अनुज्ञापत्रे						
१९७६-७७ ..	६३	६६	२,७५४.०३	१०,८८०.५६	६,८३५	९,८३५
१९७७-७८ ..	५६	७१	२,९४४.३५	९,८६७.०८	५,८१९	१४,३२९

वरील तक्त्यावरून दिसून येईल की, अविकसित भागांत होणारी संभाव्य गुंतवणूक विकसित भागात होणाऱ्या संभाव्य गुंतवणूकीपेक्षा जास्त आहेत.

मिळालेली अनुज्ञापत्रे, अनुज्ञापत्रे व नोंदणी पत्रे (डी.जी.टी.डी. रजिस्ट्रेशन) ही कार्यान्वित होण्याच्या दृष्टीने राज्य सरकारच्या वेगवेगळ्या यंत्रणेमार्फत पाठपुरावा करण्यात आला.

४. औद्योगिक सांख्यिकी

(१) महाराष्ट्र राज्यातील औद्योगिक सांख्यिकी माहिती जमा करणे, संकलन करणे व प्रसार करणे.—या शाखेने खालील पुस्तके (१) प्रोफाईल, (२) लघु पुस्तक शासकीय उपयोगाकरिता तयार केली :-

(१) "महाराष्ट्र राज्याचे आर्थिक औद्योगिक चित्र १९७६" हे पुस्तक सांख्यिकी माहिती आलेख, नकाशे व तक्ते वगैरे देवून तयार केलेले आहे.

(२) "लघु उद्योगांमधील उत्पादित वस्तूंची महाराष्ट्र राज्य व भारत या मधील तुलनात्मक माहिती"

(३) "महाराष्ट्र राज्याच्या औद्योगिक विकासाचे विभागीय असंतुलन"

या सर्व पुस्तकातील माहिती अद्ययावत करण्याचे काम चालू आहे

(२) संचदित कारखान्यांमधील औद्योगिक उत्पादनातील निर्देशांक.—महाराष्ट्र राज्यातील औद्योगिक उत्पादनातील निर्देशांक तयार करण्याचे काम या शाखेने हाती घेतले आहे. याबाबतीत पद्धतीमीमांसा संमत केलेली आहे. याबाबतीत सांख्यिकी माहिती गोळा करण्याचे काम या शाखेमार्फत केले जाते, पण संकलन करण्याचे काम आर्थिक व सांख्यिकी संचालनामार्फत करावयाचे आहे. हा निर्देशांक अजून प्रायोगिक अवस्थेत आहे.

(३) लघु उद्योगातील उत्पादनाचा निर्देशांक.—भारत सरकारने लघु उद्योगातील निर्देशांक तयार करण्याचे काम हाती घेतले आहे. या बाबतीत नियुक्त केलेल्या लघु उद्योगा-

तील घटकांची माहिती गोळा करण्याचे काम. या शाखेने घेतलेले आहे. नियुक्त केलेल्या घटकांची नमुन्याची संख्या बदलण्याचे काम भारत सरकार करित आहेत.

(४) महाराष्ट्र राज्यातील औद्योगिक उत्पादनाचा त्रैमासिक कल.—माहे जून १९७७ चा कल तयार असून सप्टेंबर १९७७ व डिसेंबर १९७७ तयार करण्याचे काम हाती घेतलेले आहे.

(५) लघु उद्योगातील गणनेची माहिती घटकांच्या माहिती अहवालावरून व निर्देशपत्रका-वरून तयार करण्याचे हाती घेतले आहे. घटकाचे वार्षिक अहवाल तत्परतेने मिळविण्यासाठी डेटा बँक स्थापनेबद्दल व कर्मचारी नेमण्याचा प्रस्ताव भारत सरकारच्या विचाराधीन आहे.

५. ग्रामीण उद्योग प्रकल्पांचा कार्यक्रम

(अ) महाराष्ट्रात खालील सात निवडक जिल्ह्यात ही योजना राबवण्यात येत आहे:—

प्रथम श्रेणी.—रत्नागिरी, अहमदनगर, उस्मानाबाद व वर्धा या जिल्ह्यात १९६२-६३ पासून ही योजना चालू केली आहे व पाचव्या पंचवार्षिक योजनेच्या काळात पुढे चालू ठेवण्यात आली.

द्वितीय श्रेणी.—पाचव्या पंचवार्षिक योजनेच्या काळात धुळे, बीड व यतवमाळ हे जिल्हे घेण्यात आले. ग्रामीण प्रकल्प योजना २५,००० पेक्षा जास्त लोकसंख्येची गावे सोडून संपूर्ण जिल्ह्यांत लागू करण्यात आली आहे.

सन १९७७-७८ सालासाठी केंद्र शासनाने ग्रामीण औद्योगिक प्रकल्पासाठी खालीलप्रमाणे रक्कम मंजूर केली:—

	रक्कम रुपये लाखांत
अनुदान	
(१) ग्रामीण औद्योगिक प्रकल्प, कार्यालयीन खर्च, मध्यवर्ती कार्यालय व विकास योजनासाठी.	१३.००
कर्ज	
(२) औद्योगिक घटकांसाठी कर्ज मंजूर करणे	१०.००
	एकूण २३.००

प्रत्येक प्रकल्पामध्ये खाली दर्शविल्याप्रमाणे कामकाज हाती घेण्यात आले आहे:—

(१) जिल्हाचे सर्वेक्षण;

(२) शोरूम, ग्रंथालय, माहिती केंद्रे.

(३) औद्योगिक घटकांना १९६९ नियमाप्रमाणे कर्ज वाटप.

सन १९७७-७८ मध्ये ९.५० लाख रु. कर्ज वाटप करण्यात आले. सन. १९७८-७९ सालाकरिता खालीलप्रमाणे तरतूद पुनर्विषयात आली आहे. परंतु ही तरतूद केंद्र शासन किती रकम देईल त्यावर अवलंबून आहे:—

(सपथे लाखांत)

(१) अनुदान	२०.००
(२) कर्ज	१५.००

एकूण .. ३५.००

(ब) रत्नागिरी जिल्ह्यातील ग्रामीण कारागिरांसाठी कार्यक्रम.—स्मॉल कॉमर्स डेव्हलपमेंट एजन्सीमार्फत जो ग्रामीण कारागिरांसाठी कार्यक्रम राबविला जात होता. हा कार्यक्रम ग्रामीण औद्योगिक प्रकल्प जेथे चालू आहेत तेथे जोडण्यात यावा असा केंद्र शासनाने निर्णय घेतला. त्याप्रमाणे महाराष्ट्रात १९७५-७६ मध्ये रत्नागिरी जिल्ह्यात हा कार्यक्रम ग्रामीण औद्योगिक प्रकल्पाबरोबर जोडण्यात आला. या कार्यक्रमाखाली सन १९७६-७७ साली ४९ कारागिरांना ६ महिन्यांचे शिक्षण, औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, रत्नागिरी येथे देण्यात आले. प्रशिक्षणाचीला रु. ८० विद्यार्थेवतन देण्यांत आले.

१९७७-७८ मध्ये हा कार्यक्रम पुढे चालू ठेवण्यात आला. यावर्षी औद्योगिक प्रशिक्षण संस्था, रत्नागिरी व विथळण येथे ४० कारागिरांना शिक्षण देण्यात येत आहे व त्यासाठी रु. २.०० लाखाची तरतूद करण्यात आली आहे.

सन १९७८-७९ मध्ये ५० कारागिरांना असे शिक्षण देण्याचे योजिले आहे व त्याकरिता रु. २.०० लाखाची तरतूद करण्यात आली आहे. ही योजना वर्षा जिल्ह्यासहो लागू करण्यात आली आहे. तेथेही ५० कारागिरांना शिक्षण देण्याचे योजिले आहे.

केंद्र सरकारने नवीन औद्योगिक घोरणाची घोषणा केल्यामुळे सन १९७८-७९ सालापासून जिल्हा उद्योग केंद्रे स्थापण्याचे ठरविले आहे. ही केंद्रे ग्रामीण उद्योग प्रकल्पाऐवजी त्या जिल्ह्यांत उघडण्यात येणार आहेत तसेच आणखी औद्योगिकदृष्ट्या मागासलेल्या आठ जिल्ह्यांनाही लागू करण्यात येणार आहे. ही योजना राबविण्यासाठी केंद्र सरकार ७५ टक्के मदत करणार आहे व २५ टक्के राज्य शासनाने खर्च करावयाचे आहेत. १९७८-७९ साली ग्रामीण उद्योग प्रकल्प व ग्रामीण कारागिरांकरिता केलेली तरतूद ह्या जिल्हा उद्योग केंद्राकडे वर्ग करण्यात येणार आहे. केंद्र सरकारकडून या योजनेचा तपशील यावयाचा आहे. ही जिल्हा उद्योग केंद्रे १ मे १९७८ पासून सुरू होतील, अशी अपेक्षा आहे.

६. **निर्यात शाखा**

राज्य निर्यात प्रचालन मंडळ आणि त्या अंतर्गत असलेल्या नामिका यांची स्थापना जून १९६५ मध्ये झाली होती. सप्टेंबर १९७६ च्या शासन निर्णयानुसार हे निर्यात प्रचालन मंडळ व नामिका बंद करण्यांत आल्या. तथापि राज्य निर्यात प्रचालन समिती ही सल्लागार समिती म्हणून सध्या हेच काम करीत असून निर्यात प्रचालन शाखा या समितीचे दैनंदिन कामकाज पहात असते.

१९७७-७८ मध्ये या समितीच्या खालीलप्रमाणे सभा झाल्या :-

सभांची संख्या

- (१) राज्य निर्यात प्रचालन समिती ३
 (२) वरील सभांच्या चर्चेतून उत्पन्न होणारे विषय व इतर प्रासंगिक महत्त्वाच्या विषयांची चर्चा करण्याकरिता आयोजित केलेल्या सभा. २

प्रदर्शने

(अ) आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शने

प्रदर्शनविषयक व्यापार प्राधिकरणाने आयोजित केल्यानुसार १९७७-७८ या सालात उद्योग संचालनालयाने खाली दर्शविल्याप्रमाणे प्रदर्शनात भाग घेतला. या संचालनालयाच्या मार्फत ज्या लघु उद्योग घटकांनी या प्रदर्शनात भाग घेतला त्यांना जागेच्या भाड्यामध्ये ५० टक्के इतकी सूट देण्यात आली :-

क्रमांक	प्रदर्शनाचे नाव व जागा	भाड्याने घेतलेली जागा (चौ.मी.)	प्रदर्शित केलेल्या वस्तू
१	२	३	४
१	साबासाबा इंटर नॅशनल केअर दार-ए-सलाम टांझानिया	५	सिनेमा प्रोजेक्टर
२	तेहरान इंटर नॅशनल फेअर	२७	कपलींग, कस्टर व्हील, हार्डटुल व मशीन टुलस, नकली दागदागिने, अंत्रेसिन्डु मॉर्डींग उत्पादने.
३	बगदाद इंटर नॅशनल फेअर बगदाद.	३१	क्रमांक २ मधील सर्व आणि डिझेल इंजिन्स.
४	कायरो इंटर नॅशनल फेअर	१७	हाय प्रेशर सिलेंडर, व्हाल्व वायसिकल कांपोनन्टस, एल. पी. जी. प्रेशर रेग्युलेटर्स, कॅस्टॉर व्हिल्स, डिझेल इंजिन्स, वायरमेथ, सिनेमा प्रोजेक्टर.
५	लिपझिक स्प्रिंग इंटर नॅशनल फेअर लिपझिक.	२५	क्रमांक ४ मधील सर्व आणि दुयब्रश, ब्लॉथ स्वारलर, प्लास्टिक प्रॉडक्टस.
६	खाटुम इंटर नॅशनल फेअर खाटुम.	३०	मशिनरी ऑटो पार्ट्स, हॅडटुल व मशीन टुलस, सिने प्रोजेक्टर, हाय-जिनीक प्रॉडक्टस.

(ब) राष्ट्रीय प्रदर्शने

(१) कृषि औद्योगिक प्रदर्शन.— प्रदर्शनविषयक प्राधिकरणाने नवी दिल्ली येथे नोव्हेंबर-डिसेंबर १९७७ मध्ये कृषि औद्योगिक प्रदर्शन आयोजित केले होते. त्यांत महासंचालक, माहिती व जनता संपर्क खात्याने महाराष्ट्राचे दालन उभे केले होते. या दालनात महाराष्ट्रातील ५९ लघु उद्योग घटकांनी तयार केलेला माल तीन विभागात प्रदर्शित केला होता. ते तीन विभाग असे (१) कृषि विषयक हत्यारे, उपकरणे व अवजारे, (२) कृषिवर आधारित खाद्य पदार्थ आणि (३) जंतुनाशके.

प्रदर्शनांत अनेकविध वस्तू ठेवल्या होत्या परंतु सर्वांचा उल्लेख न करता ज्या वस्तू प्रेक्षकांना जास्त औत्सुक्यपूर्ण वाटल्या त्या येणे प्रमाणे—वाटर हॅमर कंट्रोल व्हाल्व, डिझेल इंजिन्स, ओव्हन, इन्क्युबेटर्स, डायर्स, लो टॅपरेचर क्रीअर, अँसवेसटॉस सिमेंट प्रेशर पाईपस, प्लाउज, व्हानकाँग मशिन, सॉअर्स अँड डस्टर्स, इन्सेल्टीसाईडस, पेस्टीसाईडस, कॅगी-साईडस, गुलाबजांब, सोहन हलवा इत्यादी.

प्रदर्शनाच्या अखेरीस एकूण १०७८ चौकशा व्यापारी व इतर वर्गाकडून आल्याची नोंद आहे. त्यापैकी काही चौकशा नेपाळ, अफगाणिस्तान, हंगेरी, पाकिस्तान, बांगला देश, केनिया व मध्यपूर्व तसेच आफ्रिकी राष्ट्रांकडच्या आहेत. या चौकशा जर मूर्त स्वरूपात आल्या तर प्रत्यक्ष व्यापार अंदाजे २.३३ कोटी रुपयांच्या घरांत जाईल असा अंदाज आहे. या सर्व चौकशा संबंधीत उत्पादकांकडे पाठविण्यात आल्या आहेत.

(२) लघु उद्योग प्रदर्शन, औरंगाबाद.— मार्च १९७८ मध्ये औरंगाबाद येथे या संचालनालयाने एक लघु उद्योग प्रदर्शन आयोजित केले होते. अशा तऱ्हेचे प्रदर्शन आयोजित करण्यात खालील हेतू होते :—

(१) लघु उद्योग क्षेत्रातील वस्तूंना योग्य प्रसिद्धी देऊन लघु उद्योगांना व्यापारी संबंध प्रस्थापित करण्यास मदत करणे.

(२) मोठ्या उद्योगांना वरचेवर लागणाऱ्या वेगवेगळ्या पूरक (Ancillary) वस्तू करण्यास तरुण उद्योजकांना प्रोत्साहन देणे, व

(३) विविध सवलतींची व सोयींची माहिती देणे. तसेच जनतेस आपल्या विभागांत होत असलेल्या औद्योगिक प्रगतीची कल्पना देणे.

यासाठी मुंबई येथील ६५ लघु उद्योगांच्या विविध वस्तू प्रदर्शनात ठेवल्या होत्या त्या येणे प्रमाणे :—बायसिकल, हॉट प्लेट्स, सबमसिबल पंप, निर्दिग मशीन, हाऊस होल्ड प्लॅस्टिक प्रॉडक्ट्स, अँटो स्पेअर पार्ट्स, फाउन्टन पेन, स्टेशनरी, टुथ ब्रश, कॉस्मेटिक्स, इन्टर कॉम्स, होजिअरी, हंडीक्राफ्ट वगैरे.

या निवाय औरंगाबाद विभागातील एकूण ११३ लघु उद्योग घटकांच्या विविध वस्तू या प्रदर्शनात ठेवण्यात आल्या होत्या त्या येणेप्रमाणे :—फिनिश्ड लेदर गुड्स, टाईल्स, स्टेशनरी, अँबेसॉरबन्ट, कॉटन वुल, केमिकल्स, फॅन्सी आर्टीकल्स फाम, सिसल फायबर, पाँवर कॅपॅसिटर्स, एक्स-रे इक्वीपमेंट्स अँड अँक्सेसरीज, नॉनस्टिक फ्राय पॅन, आर्टिकल्स ऑफ अगेटा स्टोन, व्हेज पाईप्स, मोझाईक टाइल्स, ऑटोपार्ट्स, अडकिसा, हँडीक्राफ्ट्स वगैरे.

आसा तद्द्वेने विकासानुसुख विभागासध्ये प्रदर्शनं सरवथाचा हा उपक्रम स्थानिक लोकांना फारच आवडला व तो उपयुक्तही ठरला.

(३) लघु उद्योग प्रदर्शन, चिपळूण—औरंगाबाद येथे ज्या हेतूने व ज्या पद्धतीने प्रदर्शन भरवले होते त्याच धर्तीवर मार्च-एप्रिल १९७८ मध्ये एक छोटेसे लघु उद्योग प्रदर्शन रत्नागिरी जिल्ह्यातील चिपळूण येथे आयोजित करण्यात आले होते. वर उल्लेख केलेल्या मुंबईतील ६५ लघु उद्योग घटकांची उत्पादने चिपळूण येथील प्रदर्शनात ठेवली होतीच. याशिवाय रत्नागिरी जिल्ह्यातील सुमारे ८२ लघु उद्योग घटकांची उत्पादने सुद्धा या प्रदर्शनात ठेवण्यात आली होती. त्यापैकी काही प्रमुख उत्पादने अशी—बनिय पदार्थ, मंगलोर टाईफ कोले, मोझाईक टाइल्स, हॉल सिमेंट ब्लॉक्स, विविध स्वरूपाची व गुणवत्तीची सिलिका सॅड, स्टॅनलेस स्टीलची सांठी, ऑटोमॅट लेसेस, सायकल पार्ट्स, श्री. आय. बकेट्स, फ्लोरसॅट फिचर्स, अॅल्युमिनियम कॉईल्स, स्ट्रेशनरी, विटरजटस, सफ्यानोलिक अॅसिड, काथ, बॅलिक कॅमिकल्स अॅड परस्पसरी, पॅकेजिंग मटेरीअल, प्रोसेस्टड फुड प्रोडक्ट्स, कॉथर सॅट्स, स्टोरेज बॅटरीज, आयुर्वेदिक औषधे वगैरे.

हे प्रदर्शन स्थानिक लोकांना फारच आवडले.

निर्यातदारांना बक्षिसे.—राज्य शासनातर्फे प्रत्येक वर्षी राज्यातील उत्कृष्ट निर्यातदारांना उत्तेजन म्हणून बक्षिसे देण्यात येतात. ही बक्षिसे चांदीच्या प्लेट्सच्या स्वरूपात देण्यात येतात. या योजनेखाली मोठे उद्योग, लघु उद्योग, व्यापारी, निर्यातदार, निर्यातगृहे समाविष्ट आहेत. १९७५-७६ च्या निर्यातीची एकूण २४ बक्षिसे वाटण्यात आली. तसेच ६३ निर्यातदारांना प्रशस्तीपत्रे देण्यात आली.

निर्यात प्रेरित घटकांना निर्यात प्रचालन मंडळाकडे नोंदणी, जमीन, पाणी, वीज, विजदरात-सूट, निर्यातविषयक परदेशी बाजार पेटेची माहिती या विषयावर पुढीलप्रमाणे मदत करण्यात आली.

(१) निर्यात प्रचालन मंडळाकडे नोंदणी	घटकांची संख्या	४४१
(२) जमीन, पाणी, वीज, टेलिफोन, कच्चा माल, सिमेंट ना हरकत परवाना परिपत्रक बॅक्स इत्यादी करता शिफारशी.	६३	
(३) विजेवरील सूट	१९७	
(४) परदेशी बाजार पेटेसंबंधीची माहिती	९२	
(५) निर्यात व्यापारविषयक माहिती असलेली व विविध देशात निर्याती-बद्दलच्या शक्यतेविषयी काढलेली मासिके (Country profiles)	३४	

१९७८-७९ कारिता लक्ष्ये

१९७८-७९ मध्ये वरीलप्रमाणे कार्य करण्याचे योजिले आहे. शासनाने ९ आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शनात भाग घेण्याला मंजूरी दिली असून त्यामध्ये खास बाब म्हणजे भारतीय प्रदर्शन मॉडेलो (ऑगस्ट १९७८) या प्रदर्शनाचा अंतर्भाव आहे.

व्यापारी प्रदर्शन प्राधिकरण दिल्ली यांच्या आयोजित करण्यात येणाऱ्या राष्ट्रीय लघु उद्योग प्रदर्शनात (नोव्हेंबर १९७८) भाग घेण्याकरिता प्रयत्न करण्यात येत आहेत.

७. मध्यवर्ती भांडार खरेदी संघटना

अनेक शासकीय विभागांच्या मागण्यांसाठी पद्धतशीर घाऊक खरेदी करणे हे ह्या संस्थेचे काम आहे. शासनाला ह्या असलेल्या मालाची ह्या संस्थेकडून एकत्रितपणे घाऊक खरेदी केल्याने त्यात काटकसर होते व एकरूपता येते. त्यामुळे अनेक वस्तूंचा एक विशिष्ट दर्जा ठरून जातो आणि स्पर्धात्मक दराने वस्तू उपलब्ध होतात.

२. त्याशिवाय अशा तऱ्हेची खरेदी राज्यातील विशेषतः लघु उद्योग क्षेत्रातील औद्योगिक विकासाला उत्तेजन देण्यासाठी खरेदी आणि किमती प्राधान्याच्या रूपानेही मदत करते. उदा.

(१) उद्योग संचालनालयाकडे नोंदविलेल्या लघु उद्योगांना मध्यम प्रमाणात वरील उद्योग, बृहत् उद्योग किंवा व्यापारी यांच्यापेक्षा १५ टक्के किमती प्राधान्य देणे.

(२) उद्योग संचालनालयाकडे नोंदविलेल्या औद्योगिक सहकारी संस्थांना मध्यम प्रमाणा-वरील घटक/बृहत् घटक किंवा व्यापारी यांच्यापेक्षा २५ टक्के आणि लघु उद्योगांवर १० टक्के किमती प्राधान्य देणे.

(३) केवळ लघु उद्योगांकडूनच खरेदी करण्यासाठी काही वस्तू राखून ठेवणे.

(४) विकसित विभागातील लघुउद्योग घटक (सुंदई, ठाणे; चिंचवड, पिंपरी विभाग वगळून) व मोठे व मध्यम उद्योग महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक आणि गुंतवणूक महामंडळ मर्यादित यांच्याकडे उत्तेजनात्मक श्रेणीवर पॅकेज योजनेखाली नोंदविलेले आणि ज्यांच्याकडे पात्रता प्रमाणपत्र आहे अशा उद्योगांसाठी ३३ टक्के माल राखून ठेवणे.

(५) मराठवाडा विभागातील व्यापाऱ्यांसाठी महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळाकडे समांतर दर करार ठरवून देणे आणि बृहत् व मध्यम उद्योग जे सीकॉम पात्रता प्रमाणपत्र-धारक आहेत अशांनासुद्धा पात्रता प्रमाणपत्रात वाढवून दिलेल्या मुदतीत ३३ टक्के राखून ठेवलेल्या मालाचा लाभ घेता येईल.

३. निरनिराळ्या गरजांसाठी तयार केलेल्या कराराशिवाय मध्यवर्ती भांडार संघटना जास्तीत जास्त विभागांना वारंवार लागणाऱ्या वस्तुंसाठी दर करार तयार करते. परस्पर मागणी अधिकारी त्यांच्या गरजा परस्परच दर करार धारकांकडे मागण्या पाठवून भागवून घेतात. महाराष्ट्र राज्यातील शासकीय रुग्णालये आणि वैद्यकीय संस्था यांना लागणारी औषधे आणि रसायने यांच्या दर करार किंमत सुमारे रु. २.५ कोटी आणि राज्य कर्मचारी विमा योजनेखाली तयार केलेल्या औषधे आणि रसायने यांच्या दर करार किंमत सुमारे रु. २.८ कोटी आहेत. मध्यवर्ती भांडार खरेदी संघटना यांच्याकडूनच केले गेले आहेत.

पूरवठा व विनियोग महासंचालनालय यांच्याकडील परस्पर मागणी अधिकाऱ्यांच्या यादीवर मध्यवर्ती भांडार खरेदी संघटनेचे नाव असल्यामुळे इतर शासकीय विभागांच्या वतीने ह्या संघटनेने डी. जी. एस्. अँड डी. ते दर करार चालू ठेवले आहेत.

४. मध्यवर्ती भांडार खरेदी संघटनेकडून मालाचे निरीक्षणही केले जाते आणि ते माल पाठविण्याच्या स्थानावर तसेच निरीक्षणाच्या सोयी गैरसोयी मिळण्यावर सुद्धा अवलंबून आहे. हे निरीक्षण निरनिराळ्या वस्तूंचे असते. जसे कापड, चामड्याच्या वस्तू, लेखनसामग्री आणि यांत्रिकी वस्तू गरज असेल आणि शक्य होईल तेथे एकत्रित साठ्यांतील काही नमुनेही प्रयोग शाळेत चाचणीसाठी पाठविले जातात.

५. मध्यवर्ती भांडार खरेदी योजना मान्यवर पुरवठादारांच्या यादीवर कारखान्यांचे नोंदणीकरण करते. ही नोंदणी आर्थिक पडताळणी, व्यापाराची कुवत, भवितव्य, प्रामाणिकपणा आणि मागील इतिहास हे पाहूनच केली जाते.

६. मध्यवर्ती खरेदी संघटनेला राज्यातील सर्व हव्या असलेल्या वस्तुंची माहिती असते की, ज्यापुढे ती केवळ आर्थिक एकवितपणा खरेदी आणि निरनिराळ्या वस्तुंमध्ये प्रामाणिकपणा आणून खरेदी पद्धतीत सुसुवितपणा आणण्यासाठी मदत करते, एवढेच नव्हे तर राज्यातील जास्तीत जास्त प्रगत क्षेत्रातील लघु उद्योगांना त्यांच्या व्यापारी उलाढाली करण्यासाठी मदत करते.

७. मध्यवर्ती भांडार खरेदी संघटनेने १९७७-७८ साली केलेल्या खरेदीचा तपशील खाली देण्यात येत आहे :—

	रुपये
(१) महाराष्ट्रातील वृहत् उद्योग	१,०८,१२,२०८
(२) महाराष्ट्राबाहेरील वृहत् उद्योग	२७,२९,३०३
(३) महाराष्ट्रातील लघु उद्योग घटक	१,१६,२४,०२४
(४) महाराष्ट्राबाहेरील लघु उद्योग घटक	६०,४१,५२६
(५) महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळ	२९,२१,९५७
(६) सहकारी संस्था	४,३४,३०४
(७) महाराष्ट्रातील व्यापारी	१,१८,७८,९४३
(८) महाराष्ट्राबाहेरील व्यापारी	३७,७१,५७५

मध्यवर्ती भांडार खरेदी संघटनेने १९७७-७८ सालात ३२५ वस्तुंसाठी ५० टक्के करार केलेले आहेत.

८. मध्यवर्ती भांडार व खरेदी संघटनेच्या शासकीय आदेश, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्रमांक एस्.पी.ओ. १०७७/६०९६८-सी.एस्.पी.ओ-५७२, आय.एन.डी.-६, दिनांक २१ फेब्रुवारी, १९७८ नुसार खरेदी उलाढालीचे विकेंद्रिकरण करण्यात आले आहे. सर्व विभागांच्या वरिष्ठांना सध्या त्यांना लागणाऱ्या गज्जू वस्तुंची नेहमीच्या पद्धतीने परस्पर खरेदी करण्याचे अधिकार दिनांक १ एप्रिल १९७८ पासून अंमलात आणण्यास सांगितले आहे. तरीही वारंवार लागणाऱ्या वस्तु उदा. एकापेक्षा जास्त विभागांना गरज असलेल्या वस्तु आणि दर करारातील वस्तु मध्यवर्ती भांडार खरेदी संघटनेकडे खरेदीसाठी बालूच राहतील. "मॅन्युअल ऑफ ऑफिस प्रोसीजर" नुसताच अद्ययावत करण्यात आला आहे.

८. दुर्मिळ कच्च्या मालाचे वाटप

मध्यवर्ती सरकारने घोषित केल्यानुसार, पुरस्ते अधिकार्यांच्या क्षमतेत राख्याचे उद्योग संचालनालय, नोंदणी झालेल्या लघु उद्योग घटकांना देशी दुर्मिळ कच्चा मालाचे वाटप मध्यवर्ती सरकारकडून ज्या आघात कच्चा मालाचा राज्याचा कोटा वाटपासाठी मिळतो,

तसेच त्यांची आयात कच्चा मालाची यंत्रसामुग्री इतर साधनसामुग्री, हत्यारे इत्यादी बाबी मध्यवर्ती सरकाराने एप्रिल-मार्च या प्रत्येक अर्धवार्षिक कालावधीसाठी घोषित केलेल्या आयात धोरणातील तरतूदीनुसारपुरस्कृत करून पाठविणे, या बाबतीत सहाय्य देण्यास जबाबदार आहे.

२.१. लघु उद्योग घटकांना लागणारा सर्वच कच्चा माल काही निर्यातित भागाने वाटपासाठी उपलब्ध होत नाही, तर काही शोड्याच दुर्मिळ कच्चा मालाच्या बाबी वाटपासाठी राज्याला देण्यात येतात. इतर बाबी त्यांना खुल्या बाजारात उपलब्ध असल्याचे अपेक्षिले जाते. कच्चा मालाच्या बाबींचे स्थूल मानाने दोन प्रवर्गात वर्गीकरण करता येते, जसे देशांतर्गत उपलब्ध होणाऱ्या आणि परदेशांतून आयात कराव्या लागणाऱ्या.

२.२. देशी कच्चा माल.—या प्रवर्गात स्थूल मानाने खाली दिलेल्या कच्चा मालाच्या बाबींचा समावेश होतो.

- (१) देशी लोखंड व पोलाद
- (२) अॅल्युमिनियम (इ.सी.ग्रेड आणि कॅमर्सियल ग्रेड)
- (३) जस्त (शिक)
- (४) केरो सिलीकॉन
- (५) कच्चे लोखंड (पिंग आयर्न)
- (६) सिमेंट
- (७) मेण (पॅरबिन बॅक्स)
- (८) लो डेन्सिटी पॉलिथिलीन (एल. डी. पी.) आणि हाय डेन्सिटी पॉलिथिलीन (एच. डी. पी.)

१९७७-७८ सालात देशी दुर्मिळ कच्चा मालाची उपलब्धता बरीचशी सुलभ झाली होती. प्रत्येक बाबीसंबंधीची परिस्थिती खाली शोडव्यात देण्यात आली आहे :

(१) देशी लोखंड व पोलाद.—उद्योग संचालनालयाच्या सल्ल्याने महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळाने जी राज्य शासनाची एक एजन्सी आहे, लोखंड व पोलाद मालाच्या निरनिराळ्या बाबींचा वापर करणाऱ्या, नोंदणी झालेल्या व अस्तित्वात असलेल्या अशा सर्व लघु उद्योग घटकांची एक मास्टर लिस्ट तयार केली आणि त्या यादीवर ज्यांची नोंदणी करण्यात आली अशा सर्व लघु उद्योग घटकांना उपलब्ध असलेला माल वर्णक्रमाने आणि आठ्ठीपाळीने वाटण्यात आला. व राज्यातील अविकसित भागातील लघु उद्योग घटकांना विशेष सवलती अग्रक्रमाने देण्यात आल्या. देशी लोखंड व पोलाद मालाच्या उपलब्धतेची परिस्थिती आता सुलभ असल्यामुळे, जे घटक मालाच्या किमतीच्या १० टक्के बचाणा रकम आगाऊ भरतील, फक्त अगमच घटकांची मागणी पत्रे स्वीकारण्याची जबाबदारी महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळ घेते. ज्या लघु उद्योग घटकांजवळ संरक्षणाच्या/नियतीच्या आर्डर्स असतील अशा घटकांना अग्रक्रमाने मालाचे वाटप करण्यात आले.

ज्यांची नावे मास्टर लिस्टवर नोंदणी झालेली नाहीत, असे अस्तित्वात असलेले लघु उद्योग घटक आपणस हत्या असलेल्या निरनिराळ्या प्रकारच्या लोखंड व पोलाद मालाच्या बाबीसंबंधीची सविस्तर माहिती जिल्हा उद्योग अधिकाऱ्यास सादर करू शकत होते. योग्य त्या अन्वेषणांनंतर जिल्हा उद्योग अधिकारी पात्र ठरणारे अर्ज शिफारस करून संबंधीत विभागीय उद्योग सहसंचालकांकडे पाठवितात व उद्योग सह संचालक महाराष्ट्र लघु उद्योग

विकास महामंडळाला अशी प्रकरणे मास्टर लिस्टवर दाखल करून घेण्यासाठी शिफारस करून पाठवितात. खुल्या बाजारातसुद्धा मालाची उपलब्धता सुलभ होती आणि लोखंड व पोलाद नियंत्रण आदेशांतील मालाच्या अंतिम वापराच्या पडताळणीची अटही शिथिल करण्यात आली असल्यामुळे सध्या मास्टरलिस्ट आस्थागत करण्यात आली आहे. मुख्य उत्पादकाच्या स्थानिक काँक यार्डमधून सुद्धा वापरदार घटक परस्पर माल मिळवू शकतात. १९७७-७८ सालात १,०८९ घटकांना सहाय्य करण्यात आले.

(२) ॲल्युमिनियम (इ. सी. ग्रेड आणि क्रमशियल ग्रेड).—आता या मालाच्या विक्रीवर कोणतेही सांविधिक नियंत्रण नाही आणि हा माल मिळविण्यासाठी असलेली कार्यपध्दतीही सुलभ करण्यात आली आहे. वापरदार घटकांना या मालाचा पुरवठा व्यापारी पेठांतून मिळू शकतो अथवा उद्योग संचालनालयाच्या शिफारशी शिवायही तो त्यांना देशी उत्पादकांकडून मिळू शकेल.

ए.ए. आणि ए.सी.एस्.आर. कंडक्टर्स उत्पादित करणाऱ्या लघु उद्योग घटकांना, त्यांनी राज्य बीज मंडळांकडून कंडक्टर्स पुरविण्याच्या ज्या ऑर्डर्स मिळविल्या असतील त्यांचे आधारे देशी उत्पादकांकडून त्यांना इ.सी.ग्रेड ॲल्युमिनियमचा पुरवठा मिळू शकत होता. १७ घटकांची नावे महाराष्ट्र राज्य बीज मंडळांकडून त्यांना ऑर्डर्स मिळव्यात म्हणून मंडळाला शिफारस करून पाठविली.

(३) जस्त (शिक).—देशी उत्पादकांकडून वा मालाच्या पुरवठ्याची परिस्थिती अपेक्षित पातळीपर्यंत नसल्यामुळे, मध्यवर्ती सरकारने कॅनलरायझिंग एजन्सीजच्या तर्फे काही ठराविक उद्योगाची संपूर्ण वार्षिक गरज भागविण्यासाठी या मालाच्या आयातीला परवानगी दिली होती तर इतर प्रत्यक्ष वापरदार घटकांना आपली शिलकी गरज भागविण्यासाठी देशी उत्पादकांकडे जावे लागत होते.

(४) फेरो सिलीकॉन.—ओतकाम करणाऱ्या फौंड्रीजना लागणाऱ्या या मालाचा पुरेसा साठा महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळाकडे आहे आणि बर्षात या मालाच्या उपलब्धतेची परिस्थिती खुपच सुलभ होती. १९७७-७८ सालात ५० घटकांना सहाय्य करण्यात आले.

(५) पिंग आयर्न (कच्चे लोखंड) —फौंड्रीजना लागणाऱ्या या मालाच्या पुरवठ्याची परिस्थिती फारच सुलभ होती आणि महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळाने फौंड्रीजना गरजेप्रमाणे मालाचा पुरवठा करण्याची व्यवस्था केली होती. १९७७-७८ सालात १०० घटकांना सहाय्य करण्यात आले.

(६) सिमेंट.—सिमेंटच्या वाटपावरील नियंत्रण ४ एप्रिल ७६ पासून काढून टाकण्यात आले आहे. तरी सुद्धा औद्योगिक कारणासाठी उद्योग संचालनालयास मिळणारा सिमेंटचा त्रैमासिक कोटा सिमेंटवर प्रक्रिया करणाऱ्या घटकांना तसेच बांधकामासाठी आणि कारखान्याच्या छपरीच्या दुरुस्तीसाठी वाटण्यात येतो. वितरण पत्रे दिली जावीत म्हणून केलेल्या शिफारशी विभागीय सिमेंट अधिकारी, मुंबई यांचेकडे पाठविण्यात येतात. १९७७-७८ सालांत ९४ घटकांना सहाय्य करण्यात आले.

(७) पॅरेफिन वॅक्स (मेण).—भारत सरकारकडून मिळणाऱ्या वार्षिक कोट्याच्या या मालाचे वाटप तेल कंपन्यांमार्फत मेणाचा वापर करणाऱ्या सर्व घटकांना करण्यात येतो १९७७-७८ सालांत ३९८ घटकांना मालाचे वापट करून सहाय्य करण्यात आले.

(८) लो डेन्स्टी पॉलिइथिलीन (एल.डी.पी.) डेन्स्टी पॉलिइथिलीन (एच.डी.पी.)—
प्लॅस्टिक वस्तूंचे उत्पादन करणाऱ्या घटकांना लागणाऱ्या या कच्चा मालाचा राज्याला
वाटपासाठी कोटा म्हणून दिला जात नाही तर सर्वश्री युनियन कार्बाइड इंडिया लि.,
सर्वश्री हेक्स्ट डार्ज अन्ड केमिकल्स लि. आणि अलकली अॅन्ड केमिकल्स कॉर्पोरेशन ऑफ
इंडिया लि. यांच्याबाबत यादीवर ज्यांची नावे नोंदविली गेली आहेत अशा वापरदार घटकांना
हा माल परस्पर वाटप केला जातो.

देशातील संपूर्ण भागणीच्या मानाने या मालाचे देशांतर्गत उत्पादन कमी पडते. म्हणून
भारत सरकारने कॅनलायझिंग एजन्सीच्या मार्फत या मालाच्या आयातीस परवानगी दिली
आहे.

राज्याच्या अविकसीत विभागात डिसेंबर १९७३ पर्यंत लघु उद्योग म्हणून नोंदणी झालेल्या
घटकांची तसेच सुशिक्षित बेकार व्यक्ती, माजी सैनिक, अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमा-
तीतील व्यक्तीकडून सुरू करण्यात आलेल्या घटकांची या मालाची गरज देशी उत्पादकांकडून
भागविण्याचा भारत सरकार विचार करित आहे.

३. आयात कच्चा माल.—(१) मटन बॅली/फ्लॅट अॅसिड/पाम आईल.—साबण आणि
साबणा व्यतिरिक्त (नॉन सोप) वस्तू बनविणाऱ्या लघु उद्योग घटकांनी मध्यवर्ती सरकारने
वाटपासाठी कळविलेला या मालाचा राज्याचा कोटा महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळा-
मार्फत वाटण्यात आला. १९७७-७८ सालात १५६ घटकांना या मालाचे सहाय्य करण्यात
आले.

(२) गंधक (सल्फर).—हा कच्चा माल खनिज व धातू व्यापार महामंडळ, नवी
दिल्ली, यांचेमार्फत आयात केला जातो व उद्योग संचालनालयाने केलेल्या शिफारशीनुसार
तो वापरदार घटकांना परस्पर वाटला जातो. १९७७-७८ सालात २३ घटकांना सहाय्य
करण्यात आले.

४. लघु उद्योग घटकांकडून कच्चा माल, जोडभाग, सुटेभाग, यंत्रसामग्री यांच्या आयात
परवान्यासाठी करण्यात आलेल्या अर्जांचा मध्यवर्ती सरकारने एप्रिल-मार्च या प्रत्येक अनुज्ञप्ति
कालावधीसाठी जाहीर केलेल्या आयात व्यापार नियंत्रणाच्या धोरणातील तरतुदीनुसार विचार
केला जातो व संबंधित अनुज्ञप्ति प्राधिकाऱ्यांकडे शिफारशी पाठविल्या जातात. १९७७-७८
सालात ६६४ घटकांना अशा प्रकारचे सहाय्य करण्यात आले.

५. भाडे खरेदी पद्धतीवर राष्ट्रीय लघु उद्योग महामंडळ, नवी दिल्ली यांचेकडून
मिळणारी यंत्रसामग्री.—राष्ट्रीय लघु उद्योग महामंडळ यांचेकडून देशी/आयात यंत्रसामग्री
भाडे खरेदी पद्धतीने मिळविण्यासाठी करण्यात आलेल्या अर्जांचे परिनिरीक्षण करून ते
राज्य पातळी समितीच्या पुढे मंजुरीसाठी ठेवले जातात. १९७७-७८ सालात सात घट-
कांना सहाय्य करण्यात आले.

६. इंधनच्या वाबी—दगडी कोळसा/कोक आणि फर्नेस ऑईल.—(१) दगडी कोळसा/
कोक.—निरनिराळ्या राज्य अग्रक्रमावली प्रत्यक्ष वापरदारांना आणि डेपो होल्डर्सना दगडी
कोळसा आणि कोकच्या रेल्वे वाणिषींची वाहतूक करण्यासाठी सह-संचालक, परिवहन (कोळसा),
कलकत्ता यांचेकडे शिफारशी पाठविल्या जातात. १ ऑगस्ट १९७३ पासून हार्ड ब्रेक सॉफ्ट

(शा.म.मु.) एच ४२७२—४ (६५५-६-७८)

कोकची संपूर्ण वहातूक महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळाभाषांत करण्यात येत आहे. सहाय्य करण्यात आलेल्या घटकांची डेपो होल्डर्सची संख्या खालीलप्रमाणे :-

स्टीम कोलसाठी	६२५
हार्ड कोक	५७१
सॉफ्ट कोक	१५१

(२) फर्नेस ऑईल.—ज्यांचे जवळ बॉयलर्स आणि फर्नेसेस (भट्टया) असतील अशा नवीन लघु उद्योग घटकांनी आपल्या तीन महिन्यांच्या तेलाच्या गरजेसाठी परस्पर तेल कंपन्यांकडे जावे. त्यांनंतर त्यांना आपला मासिक कोटा निश्चित करून घेण्यासाठी उद्योग संचालनालयाकडे जावे लागते. १९७७-७८ सालात सहाय्य केलेल्या घटकांची संख्या ११.

सामान्य धोरण विषय.—(१) राज्य शासनाचा धोरण विषय म्हणून राज्याला वाटपासाठी मिळणाऱ्या राज्य कोट्याचे वाटप विकसित विभाग व अविकसित विभाग यांच्यात अनुक्रमे ४० : ६० या गुणोत्तरात करण्यात येते, ज्यामुळे अविकसित विभागातील घटकाला विकसित विभागातील तेवढाच वापर असलेल्या घटकांच्या मानाने कच्चा मालाचा हिस्सा जास्त प्रमाणात मिळतो. हे धोरण मार्च १९७६ पासून अनुसरण्यात येत आहे.

(२) कच्चा माल, जोड भाग, सुटे भाग, यांच्या आयातीसाठी राज्याला आयात परवान्यांचा/वितरण पत्रांचा, इतर राज्याच्या तुलनेत उच्चतम हिस्सा मिळतो. उपलब्ध असलेल्या नवीनतम आकडेवारीनुसार महाराष्ट्र राज्याचा हिस्सा १९७४-७५ सालासाठी ३४.४४ टक्के होता व १९७५-७६ सालासाठी ४२.४५ होता.

(३) धोरणविषयक निर्देशानुसार, मध्यवर्ती सरकारने लघु उद्योग घटकांच्या नोंदणी संबंधी प्रस्तुत केलेली सुधारीत कार्यपद्धती उद्योग संचालनालयातर्फे १ ऑक्टोबर १९७५ पासून कार्यान्वित करण्यात आली आहे. या धोरणाचे खास वैशिष्ट्य असे आहे की लघु उद्योग घटकांनी वार्षिक विवरणपत्रात कच्चा मालाचा वापर, त्यापासून तयार केलेले उत्पादन वगैरे दाखविणे सक्तीचे करण्यात आले आहे. आर्थिक वर्ष संपल्यानंतरच्या तीन महिन्यात जर वार्षिक विवरणपत्रे पाठविली नाहीत. तर लघु उद्योग घटकांचे झालेले नोंदणीकरण आपो-आपच रद्दबादल झाल्याचे धरण्यात येते.

(४) लघु उद्योग क्षेत्रासाठी राखून ठेवण्यात आलेल्या उत्पादनाच्या बाबी, आयातीच्या काही ठराविक बाबींवर बंदी घालणे, तसेच फक्त अविकसित विभागातील घटकांचे संबंधात बंदी घातलेल्या यादीतील ज्यांच्या आयातीवर निर्बंध घालण्यात आलेले आहेत अशा काही ठराविक बाबींबद्दल शिथिलता मिळविणे त्यांचे संबंधात विकास आयुक्त (लघु उद्योग) नवी दिल्ली आणि मध्यवर्ती सरकारातील इतर संबंधीत प्राधिकारी यांचेकडून या समस्यांचे निराकरण करून घेण्याचे प्रयत्न उद्योग संचालनालयाकडून सातत्याने केले जातात.

(५) काही ठराविक लघु उद्योग घटकांचे आधुनिकीकरण करण्याचा कार्यक्रम लघु उद्योग सेवा संस्था, मुंबई या भारत सरकारच्या संस्थेच्या सहकार्याने कार्यान्वित करण्यासाठी हाती घेण्यात आला आहे. ह्या कार्यक्रमात ज्या घटकांचा समावेश केला जाईल त्यांना आधुनिक तंत्रशास्त्र, यंत्रसामुग्री, उत्पादकतेची वृद्धी वगैरे यांचा लाभ प्राप्त करून घेता येईल. ज्यांनी या कार्यक्रमाचा लाभ घेतला आहे, अशा घटकांची संख्या २४ आहे.

१. औद्योगिक वसाहती.

द्वितीय पंचवार्षिक योजनेचे काळात सन १९६२ साली लघु उद्योगांची झपाट्याने वाढ करण्याचे दृष्टीने केंद्र शासनाने "औद्योगिक वसाहती"ची स्थापना करण्याची योजना सुरू केली आहे. या योजनेतर्फे लघु उद्योगकांना शासनातर्फे २० : २० : ६० या प्रमाणात वित्तीय मदत देण्यात येते. महाराष्ट्रात अशा औद्योगिक वसाहतीसाठी ६९ जागांची निवड करण्यात आली असून त्यापैकी तिरनिराळ्या पंचवार्षिक योजनेचे काळात खाली दिल्याप्रमाणे ५२ जागी औद्योगिक वसाहती चालू झाल्या आहेत :-

(१) द्वितीय पंचवार्षिक योजनेचे काळात	१० औद्योगिक वसाहती.
(२) तृतीय पंचवार्षिक योजनेचे काळात	३१ औद्योगिक वसाहती.
(३) चतुर्थ पंचवार्षिक योजनेचे काळात	११ औद्योगिक वसाहती.

उरलेल्या १७ जागांवर औद्योगिक वसाहतींची स्थापना करण्याचे प्रयत्न करण्यात येत आहेत.

सध्या चालू असलेल्या औद्योगिक वसाहतींना आजपर्यंत (३१ मार्च १९७८) दिलेल्या आर्थिक मदतीचा संपादन खालीलप्रमाणे आहे :-

(अ) २०% शासकीय समभाग भांडवल गुंतवणूक	रु. १७३.५८७ लाख.
(ब) ६०% शासकीय हमीवर दिलेले कर्ज	रु. ४३१.७८७ लाख.

सहकारी संस्थांनी आज पावतो (३१ मार्च १९७७) केलेली प्रगती खाली दिल्याप्रमाणे आहे :-

(१) एकूण बांधले गेले	२,४९३
(२) एकूण चालू झालेले उद्योग	१,९२०
(३) एकूण काम मिळालेल्या कामगारांची संख्या	२९,२६७
(४) वार्षिक उत्पादन (रु. लाखात)	९६२०.२३

सन १९७८-७९ करिता आखलेला कार्यक्रम :-

(१) उभारवायाचे गाळे	१००
(२) ज्या वसाहतीकरिता शासकीय सम भागभांडवल देण्याचा विचार आहे अशांची संख्या.	२३

(३) ज्या वसाहतीकरिता जमीन संपादावयाची

१०. रोजगार प्रशासन कार्यक्रम, १९७७-७८

१९७२-७३ सालापासून 'सुविधित नेकारांना बीज भांडवल सहाय्य' ही योजना उद्योग संचालनालय राज्यातील चार विभागीय विकास महामंडळे, महाराष्ट्र राज्य लघु उद्योग विकास महामंडळ व महाराष्ट्र राज्य खादी व ग्रामीण उद्योग मंडळ यांच्या माफत राबवित आहे.

ह्या "बीज भांडवल सहाय्य" योजने अंतर्गत उद्योजकांस प्रकल्प खर्चाच्या १० टक्के रक्कम बीज भांडवल म्हणून दिली जाते. उद्योजकाने त्याचे स्वतःचे १५ टक्के भारवायाचे अस्तात तर राहिलेली ७५ टक्के रक्कम कर्ज म्हणून राष्ट्रीयकृत बँका देतात. १० टक्के रक्कम चार विभागीय विकास महामंडळे, महाराष्ट्र राज्य लघु उद्योग विकास महामंडळ व खादी बोर्ड यांच्यामाफत दीर्घ मुदतीचे कर्ज म्हणून प्रतिवर्ष चार टक्के दरान देण्यात येते.

छोटे लघु उद्योग, सेवा उद्योग यांना चालना देऊन रोजगार संधी उपलब्ध करण्याकरि प्रोत्साहनकारक असा बीज भांडवल सहाय्य हा एक महत्वाचा व प्रभावी उपाय आहे.

त्यानुसार १९७२-७३ ते १९७५-७६ सालापर्यंत ११,०३७ घटकांना रु. ३०३.१५ ला एवढे बीज भांडवल वाटप करण्यात आले असून त्यामध्ये उद्योजकांचा हिस्सा रु. ४५८.७ लाख रुपये तर वित्तीय संस्थांचा हिस्सा २,२८९.२५ लाख रुपये आहे. म्हणजे ३०३.११ लाख रुपयांच्या बीज भांडवलावर रुपये ३,०५१.१२ लाख रुपयांची गुंतवणूक निर्माण करण्यात आली.

योजना आयोगाने ह्या योजनेला मदत देणे बंद केल्यावर १९७६-७७ ह्या आर्थिक वर्षा पासून ही योजना १०० टक्के राज्य पुरस्कृत योजना म्हणून चालू ठेवण्यात आली. १९७६-७७ साली १०,०५० घटकांना सहाय्य करण्याचे उद्दीष्ट होते. त्यानुसार त्या वर्षात ७,५७८ घटकांना रुपये २०९.०२ लाख रुपयांचे बीज भांडवल वाटप करण्यात आले. उद्योजकांच हिस्सा, वित्तीय संस्थांचा हिस्सा व एकंदर गुंतवणूक अनुक्रमे अशी रु. ३१७.७६ लाख रु. ५,५३८.११ लाख व रु. २,०६४.८९ लाख. १९७७-७८ सालातील १६,८२० घटकांना रु. ४९७.८२ लाख वाटपाच्या उद्दीष्टानुसार फेब्रुवारी १९७८ पर्यंतची प्रगती अशी आहे.

४,५९३ घटकांना रु. १३८.२८ लाख इतके बीज भांडवल वाटप झाले असून त्यात उद्योजकांचा वित्तीय संस्थांचा हिस्सा व एकंदर गुंतवणूक अनुक्रमे अशी आहे. रु. २१६.३३ लाख, रु. ९८७.६१ लाख, रु. १,३४२.२२ लाख.

१९७८-७९ ह्या आर्थिक वर्षासाठी १०,००० घटकांना सुमारे २०८.५८ लाख रुपयांचे बीज भांडवल वाटप करावे असे उद्दीष्ट ठरविण्यात आले आहे.

संदर योजनेचे महत्त्व विचारात घेऊन त्याची प्रगती अवलोकन करण्याकरिता उद्योग मंत्री महोदयांच्या अध्यक्षतेखाली स्थापन झालेल्या समितीच्या बैठका नेहमी होतात. ह्या समितीत बँकांचे तसेच विभागीय विकास मंडळांचे प्रतिनिधी यांचा समावेश आहे. विभागीय पातळीवरील विभागीय विकास महामंडळाच्या कार्यकारी संचालकाच्या अध्यक्षतेखाली अशा समित्या नेमण्यात आल्या आहेत.

११. १५ टक्के केंद्रीय गुंतवणूक अनुदान योजना (३१ मार्च १९७८ पर्यंत)

निवडक मागासलेल्या जिल्ह्यांत निवणण्या नवीन औद्योगिक घटकांना त्यांच्या स्थायी भांडवल गुंतवणुकीच्या १५ टक्के अनुदान देण्याची ही केंद्र सरकारची योजना असून ती राज्यातील रत्नागिरी, औरंगाबाद व चंद्रपूर या जिल्ह्यांना लागू आहे. ही योजना सिकॉम, महाराष्ट्र राज्य वित्तीय महामंडळ, उद्योग संचालनालय व महाराष्ट्र राज्य लघु उद्योग विकास महामंडळ या चार संस्थांमार्फत या राज्यात अंमलात आणली जात आहे. या संस्था परस्पर अर्ज स्विकारून राज्य पातळीवरील समितीकडे मंजूरीसाठी पाठवतात. मंजूरी नंतर सुध्दातीला या संस्था स्वतःच्या निधीतून अनुदान वाटप करतात व नंतर उद्योग संचालनालयामार्फत केंद्र सरकारकडून अनुदानाच्या रकमा परत मिळवतात. ही योजना केंद्र सरकारने २६ ऑगस्ट १९७१ रोजी जाहीर करून प्रथमतः रत्नागिरी जिल्ह्यासाठी १ ऑक्टोबर १९७० पासून लागू केली व नंतर २६ ऑगस्ट १९७१ पासून औरंगाबाद व चंद्रपूर ह्या जिल्ह्यांना लागू केली. तेव्हा अनुदानाच्या रकमा ह्या संस्थांना सदस्य सचिव राज्य पातळीवरील समिती व उद्योग आयुक्त ह्यांच्यामार्फत केंद्र सरकारकडून परत मिळवतात त्या रकमेचे फेर वाटप संबंधीत संस्थांना उद्योग आयुक्त करतात.

उद्योग संचालनालय ह्या योजनेच्या अंमलबजावणीचे सुसूचितकरण करून उद्योग घटकांना व संस्थांना मार्गदर्शन करते.

प्रगती.—१९७७-७८ या वर्षात राज्य पातळीवरील समितीने १७० औद्योगिक घटकांना रुपये १,९३,७६,४२५ अनुदान, मंजूर केले व वाटप संस्थांनी या वर्षात १६० औद्योगिक घटकांना रुपये १,४८,१२,९५६ चे प्रत्यक्ष वाटप केले. राज्य पातळीवरील समितीचे योजनेच्या सुरुवातीपासून मार्च १९७८ पर्यंत ७३२ औद्योगिक घटकांना एकूण रुपये ९,७१,७२,९९४ अनुदान म्हणून मंजूर केले त्यांपैकी वाटप संस्थांनी ५४२ औद्योगिक घटकांना ५,६६,५१,५९६ रुपये प्रत्यक्षात वाटप केले.

१९७७-७८ ह्या वर्षात उद्योग संचालनालयामार्फत २० औद्योगिक घटकांना रुपये २५,०७,३९८ मंजूर झाले व २३ घटकांना रुपये २५,०२,७२१ अनुदान म्हणून प्रत्यक्ष वाटप करण्यात आले. योजनेच्या सुरुवातीपासून मार्च १९७८ पर्यंत उद्योग संचालनालयामार्फत रुपये ७७,२५,३९४ एवढी रक्कम १०९ घटकांना मंजूर झाली व ९९ घटकांना रुपये ४९,५५,७६६ प्रत्यक्ष वाटप करण्यात आले.

राज्याला या योजनेखाली १९७७-७८ यावर्षी रुपये २,१८,१२,२३२ एवढी रक्कम केंद्राकडून परत मिळाली. योजनेच्या सुरुवातीपासून मार्च १९७८ पर्यंत प्रत्यक्ष वाटप केलेल्या रुपये ५,६६,५१,५९६ पैकी केंद्र सरकारकडून रुपये ५,२३,८५,४६८ राज्याला परत मिळाले आहेत.

१२. केंद्र शासनाची बेकार अभियांत्रिकी पदवी अथवा पदविका धारक लघु उद्योजकाला व्याज अनुदान योजना

सन १९७४-७५ मध्ये केंद्र शासनाने बेकार अभियांत्रिकी पदवी अथवा पदविका धारण करणाऱ्यांना स्वतःचा उद्योग स्थापन करण्यास उद्युक्त करण्याकरिता निरनिराळ्या सवलती, जसे प्रशिक्षण, अर्थसहाय्य व व्याजरूप अर्थसहाय्य उपलब्ध केल्या, यापैकी व्याजरूपी अर्थसहाय्य या योजनेची अंमलबजावणी राज्य शासनातर्फे उद्योग संचालनालयामार्फत करण्यात येत आहे.

सदरील योजना संपूर्णतया केंद्र शासनाकडून राज्य शासनाला दरवर्षी मिळणाऱ्या अर्थ-सहाय्यातून राज्यातील विभागीय विकास महामंडळे व तसेच महाराष्ट्र राज्य लघु विकास महामंडळामार्फत राबविण्यात येते.

सदरील योजना १६ ऑगस्ट १९७४ पासून अस्तित्वात आली असली तरी या योजनेचा लाभ १ जानेवारी १९६९ पासून उपलब्ध करून दिल्यावद्दलचे केंद्र शासनाचे आदेश अलीकडेच राज्य शासनास कळविण्यात आले आहेत. ही योजना ३१ मार्च १९७९ पर्यंत कार्यवाहीत रहाणार आहे.

या योजनेचा लाभ फक्त ज्या प्रशिक्षित अभियांत्रिकी पदवी अथवा पदविका धारकांनी आपला स्वतःचा किंवा भागिदारीमध्ये (फक्त ज्या भागिदारीत त्यांचा ५० टक्केपेक्षा जास्त भाग आहे) उत्पादन लघु उद्योग घटक, शेतकी सेवा केंद्र व दुस्स्ती सेवा केंद्र चालू केले असले त्यांना मिळतो व तसेच ज्या अप्रशिक्षित अभियांत्रिकी पदवी अथवा पदविका धारकांनी आपले स्वतःचे अथवा भागिदारीत बरील प्रमाणे लघु उद्योग घटक अथवा सेवा केंद्र स्थापन करण्याकरिता विनाम २३ जुलै १९७६ नंतर परिणामकारक उपाययोजना केल्या असतील त्यांनासुद्धा बरील योजनेचा लाभ देता येतो. तथापि जे स्वतः अभियांत्रिकी पदवी अथवा

पदविका धारक नाहीत त्यांचे जरी प्रशिक्षण झाले असले तरी त्यांना या योजनेचा लाभ मिळणार नाही.

या योजनेखाली वरील उद्योजकांना त्यांनी राष्ट्रीयीकृत बँका व अर्थसहाय्य देणाऱ्या इतर संस्था यांचेकडून आपल्या लघु उद्योग घटकाकरिता घेतलेल्या एकूण कर्जावर कर्ज देणाऱ्या बँका, संस्थांनी आकारावयाचा व्याजाचा वास्तविक ऋण दर व ७ टक्के या मधील फरक व्याजरूपी अर्थसहाय्य म्हणून दरवर्षी प्रत्येक प्रकरणात किमान २०,००० रुपये पर्यंत राज्यातील औद्योगिकदृष्ट्या मागासलेल्या १३ जिल्ह्यांत ५ वर्षांपर्यंत व इतर जिल्ह्यांत ३ वर्षांपर्यंत मिळू शकते.

या योजनेखाली दिलेल्या व्याज अनुदानाचा तपशील खालीलप्रमाणे :-

सन	आर्थिक तरतूद लाख रुपये	प्रत्यक्ष खर्च लाख रुपये	मदत केलेल्या घटकांची संख्या
१९७५-७६ ..	२.००	०.८३	१५
१९७६-७७ ..	१.८५	१.२७	३०
१९७७-७८ ..	३.००	२.५७
१९७८-७९ ..	१०.००

१३. लघु उद्योग घटकांना नाहरकत प्रमाणपत्रे देणे

(१) मुंबई प्राधिकरण विभागामध्ये नवीन लघु उद्योग घडे स्थापन करण्याकरिता आणि/किंवा अस्तित्वात असलेल्या लघु उद्योग घटकांचा विस्तार किंवा स्थलांतर करण्याकरिता हे संचालनालय नाहरकत प्रमाणपत्र देण्याचे कार्य करते. यापैकी बृहन्मुंबईतील घटकांना नाहरकत प्रमाणपत्रे दिनांक ९ फेब्रुवारी १९६७ पासून महाराष्ट्र नगर रचना कायदा, १९६६ अन्वये तयार करण्यात आलेल्या डेव्हलपमेंट कंट्रोल नियम २ (ड) प्रमाणे देण्यात येत आहेत. मुंबई प्राधिकरण विभाग योजना दिनांक १६ ऑगस्ट १९७३ पासून कार्यवाहीमध्ये आल्यानंतर शासकीय परिपत्रक क्रमांक आय.डी.एन.-१०७४/९३३९८२, प्लॅनिंग, दिनांक २६ डिसेंबर १९७४ यामधील तरतुदीनुसार नाहरकत प्रमाणपत्र घेण्यासंबंधी नियम संपूर्ण मुंबई प्राधिकरण विभाग योजनेमध्ये अंतर्भूत असलेल्या क्षेत्राला लागू करण्यात आला व हे काम उद्योग संचालनालयाच्या नियंत्रणाखाली देण्यात आले. नाहरकत पत्र देण्याचे मुख्य प्रयोजन मुंबई प्राधिकरण विभागामध्ये थापुदे औद्योगिक विस्तार फक्त उद्योग घटकाकरिता नियुक्त केलेल्या क्षेत्रामध्येच होईल तसेच दाटी झालेल्या क्षेत्रामध्ये आणखी औद्योगिक वाढ होणार नाही याची दक्षता घेणे हा आहे.

वरील निर्बंधीत इष्टीकोन लक्षात घेवून महाराष्ट्र राज्य शासनाने ९ जून १९७६ रोजी औद्योगिक स्थान नियंत्रण विषयक धोरण जाहीर केले. त्यानुसार त्याबाबतचा शासकीय निर्णय क्रमांक उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग क्रमांक आय.अेल.पी.-१९७६/१०३२४५ आय.एन.डी.-७, दिनांक २७ जानेवारी १९७७ अन्वये काढण्यात आला व त्याच क्रमांकाच्या दिनांक २० ऑगस्ट १९७७ शासकीय निर्णयामध्ये काही सुधारणा करण्यात आल्या. नाहरकत प्रमाणपत्राकरिता आलेले अर्ज वरील शासकीय निर्णयामध्ये अंतर्भूत असलेल्या तरतुदीनुसार तपासण्यात येऊन त्याबाबतीत निर्णय घेतले जातात. १९७७-७८ सालामध्ये नाहरकत पत्रासाठी आलेल्या अर्जांपैकी ३४५७ अर्जांवर निर्णय घेण्यात आले.

मध्यम व मोठ्या उद्योगधंद्यांना स्थान निश्चितीच्या दृष्टीकोनातून नाहरफत प्रमाणपत्र (निपटारा)

(२) मुंबई महानगर प्राधिकरण क्षेत्रात संबंधित प्राधिकरण योजनेनुसार मध्यम व मोठ्या नवीन उद्योग धंद्यांच्या व सद्या अस्तित्वात असलेल्या अशा उद्योग धंद्यांच्या विस्तारासाठी बांधकाम करण्यासाठी व बीज भांडवल मिळण्यासाठी स्थान निश्चितीच्या दृष्टीकोनातून निपटारा देण्याचे काम उद्योग संचालनालयात केले जाते. वेळोवेळी ठरविण्यात येणाऱ्या औद्योगिक स्थान निश्चितीधोरणाच्या तरतुदी लक्षात घेऊन काही विशिष्ट बाबींची जसे अशा उद्योगधंद्यांच्या स्थापनेसाठी व त्यांच्या विस्तारासाठी अनुज्ञेयता, यंत्रसामग्रीतील भांडवली गुंतवणूक, अनुज्ञप्ती पत्रातील या नोंदणीपत्रातील उत्पादन क्षमता वर्गरेची अशा प्रकरणात छाननी करण्यात येते. १९७७-७८ ह्या वर्षात अशी ३०६ स्थाननिश्चितीची प्रकरणे निकाली काढण्यात आली.

१४. कृषि उद्योगाचा विकास

सर्वसाधारणपणे कृषि उद्योग शाखेचे काम हे प्रवर्तनाच्या स्वरूपाचे असून कृषि उद्योग विकासासाठी विकासाच्या क्षेत्रात काम करणाऱ्या वेगवेगळ्या महामंडळांच्या कामामध्ये समन्वय साधण्याचे काम या शाखेला करावे लागते.

यासाठी कृषि उद्योग शाखा, विभागीय विकास मंडळे व या क्षेत्रात काम करणाऱ्या सिकॉम, महाराष्ट्र कृषि उद्योग विकास महामंडळ यांसारख्या मंडळाशी सतत संपर्क साधून असून, कृषि उद्योगाच्या प्रवर्तनासाठी व विकासासाठी समन्वित प्रयत्न केले जातात. या उद्योग संचालनालयाच्या व या क्षेत्रात काम करणारी प्रादेशिक विकास महामंडळे व इतर महामंडळे यांच्या समन्वित प्रयत्नांमुळे १९७७-७८ च्या कालावधीत या राज्याच्या सर्व जिल्ह्यांत एकूण ४०६ कृषि उद्योगांचा विकास झालेला आहे. जिल्हानिहाय घाटप खालीलप्रमाणे :-

प्रदेश	नोंदणीकृत घटक
मुंबई	५७
पुणे	७०
औरंगाबाद	५६
नामपूर	२२५
एकूण	४०६

महाराष्ट्र सरकारने राज्याच्या विकसनशील क्षेत्रात कृषि उद्योगांचा विकास करण्याकरिता समन्वित योजना बनविण्यासाठी नेमलेल्या अभ्यास गटाने आपला अहवाल शासनास सादर केलेला आहे व सदर अहवाल शासनाच्या विचाराधीन आहे.

उद्योग संचालनालयाचा कृषि उद्योग विभाग सन १९७८-७९ मध्ये विभागीय विकास महामंडळाशी समन्वय साधून कृषि उद्योग अभ्यास गटाने केलेल्या शिफारशीच्या आधारावर राज्यांत होतकरू उद्योजकांचा शोध घेऊन कृषि उद्योग प्रवर्तित करण्याचा कार्यक्रम हाती घेईल.

अस्तित्वात असलेले कृषि उद्योग घटक अनेकवेळी त्यांच्यापुढे विशिष्ट समस्या उद्योग संचालनालयाकडे आणतात. अशा वेळी संबंधित घटकांना नेहमीच योग्य ते सहाय्य व मार्गदर्शन करण्याचा प्रयत्न केला जातो. जरूर तर याबाबतील कृषि उद्योग क्षेत्रात काम करणाऱ्या संघटनांची व संस्थांची मदत घेतली जाते.

काँउनसिल ऑफ सायंटिफिक अँड रिसर्च या व इतर संलग्न संस्थांनी तंत्रज्ञान विकसित केलेल्या वेगवेगळ्या १५५ कृषि उद्योगांची यादी व माहिती चक्रमुद्रीत करून विभागीय विकास महामंडळे व उद्योग संचालनालयाचे विभागीय व जिल्हा स्तरांवरील अधिकारी यांना पुरविण्यात आली आहे. ही माहिती कृषि उद्योगाचे प्रवर्तन व विकास करण्यासाठी त्यांना व होतकरू उद्योजकांना उपयुक्त ठरेल.

उद्योग संचालनालयाचा कर्मचारी वर्ग व विभागीय विकास महामंडळे यांच्या संयुक्त प्रवर्तन प्रयत्नामुळे सन १९७७-७८ साली राज्यात ४०८ कृषि उद्योग घटकांची नोंदणी झाली आहे.

कृषि उद्योग विभागाकडे सहाय्यभूत (अॅन्सिलरी) उद्योग घटकांच्या विकसनाची जबाबदारीही सोपविण्यात आलेली आहे. हे कार्य विभागीय विकास महामंडळे, महाराष्ट्र लघु उद्योग विकास महामंडळ व महाराष्ट्र राज्य औद्योगिक व गृहवणूक महामंडळ यांच्या व लघु उद्योग सेवा संस्था यांसारख्या तांत्रिक संस्थांच्या सहाय्याने केले जाते.

सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योग संरक्षण प्रकल्प यांना सहाय्यभूत (अॅन्सिलरी) उद्योग घटक स्थापन करण्यावर या कार्यक्रमात भर देण्यात आला. कारण या उद्योगाकडून विकसित झालेल्या सहाय्यभूत उद्योगांच्या तयार मालाला नेहमीच पुरेशी मागणी उपलब्ध होऊ शकेल म्हणून सार्वजनिक क्षेत्रांची विविध उद्योगांची व प्रकल्पांची याबाबतील बोलणी सुरू करण्यात आलेली आहेत. विविध विभागांच्या विभागीय विकास महामंडळांना या कार्यक्रमात सहयोगी करून घेण्यात आले असून ही मंडळे या कार्यक्रमात उचित कार्यवाही करीत आहे.

हिंदुस्थान ऑर्गेनिक केमिकल्स लिमिटेड या उद्योगाच्या परिसरात सहाय्यभूत/सहाय्यकारी उद्योग उभारण्यासंबंधीच्या ७ उद्योजकांच्या योजनांना, हिंदुस्थान ऑर्गेनिक केमिकल्स, उद्योग संचालनालय व कोकण विकास महामंडळ यांच्या प्रतिनिधींच्या समितीने मंजूरी दिलेली आहे. संबंधित उद्योजकांना लीज अॅग्रीमेंट पूर्ण करून तदनंतरचे उपचार पूर्ण करण्याबाबत विनंती करण्यात आलेली आहे. हिंदुस्थान ऑर्गेनिक केमिकल्सच्या परिसरात सात सहाय्यभूत उद्योग घटक लवकरच सुरू होतील.

जळगाव जिल्ह्यात मोठ्या आणि मध्यम आकाराच्या दारू गोळ्यांच्या कारखान्यांचा यात अंतर्भाव आहे. उद्योगांना सहाय्यभूत लघु उद्योग सुरू करण्याच्या हेतूने जळगाव जिल्हाची तद्विषयक पहाणी करण्याचा आग्रह लघु उद्योग विकास आयुक्त, नवी दिल्ली यांचेकडे करण्यात आला होता. त्यानुसार लघु उद्योग सेवा संस्था, मुंबई यांनी सदरची पहाणी आता पूर्ण केली असून अहवाल लवकरच मिळेल.

स्टेट अॅन्सिलरी गाइडंस कमिटी स्थापन करण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन असून ही समिती स्थापन झाल्यावर तिच्या मदतीने व मार्गदर्शनाखाली सार्वजनिक क्षेत्रातील उपक्रम व खाजगी क्षेत्रातील मोठ्या आकाराच्या उद्योगांना सहाय्यभूत उद्योग विकसित करण्याचा कार्यक्रम हाती घेण्यात येईल.

ज्या मोठ्या व मध्यम आकाराच्या उद्योगांना औद्योगिक परवाना/इरादा पत्र देण्यात आलेली आहेत अशा उद्योगांची यादी लघु उद्योग सेवा संस्था, मुंबई यांचेकडे पाठविण्यात आलेली आहे या उद्योगांना लागणारे कोणते (अॅन्सिलरी आयटेम्स) छोट्या सहाय्यभूत उद्योग घटकांना उत्पादन करता येतील याची पहाणी लघु उद्योग सेवा संस्था करणार आहे. अशा बाबी किंवा भाग निश्चित झाल्यावर १९७८-७९ संबंधित मोठ्या व मध्यम आकाराच्या उद्योगाशी संपर्क साधण्यात येईल.

उद्योग संचालनालय व विभागीय विकास व इतर महामंडळे यांच्या प्रवर्तन प्रयत्नांमुळे खालीलप्रमाणे काम झालेले आहे :—

अनुक्रमांक	जिल्हा	खाजगी सार्वजनिक क्षेत्रातील उद्योगांची नावे	ओळख पटलेल्या बाबींची संख्या	निवडलेल्या उद्योजकांची संख्या	प्रवर्तित उद्योग घटकांची संख्या
१	२	३	४	५	६
१	सातारा	मेसर्स महाराष्ट्र स्कूटर्स	८	९	..
२	अहमदनगर	मे. सह्याद्री स्ट्रक्चरलॅस	२
३	पुणे	(१) मे. हिंदुस्तान अॅटी-बाओटीक्स. (२) मे. बालचंदनगर इंडस्ट्रीज.	..	१०	..
४	सोलापूर	टेक्स्टाईल मिल्स स्पीनिंग मिल्स व साखर उद्योग.	१६	३०	..
५	नाशिक	मे. हिंदुस्तान अॅरॉनॉ-टिक्स.	५०	..	११
६	कुलाबा	मे. हिंदुस्तान ऑर्गॅनिक रसायनी केमिकल्स. महाराष्ट्र राज्य परिवहन मंडळ	३५
८		महाराष्ट्र राज्य विद्युत मंडळ.	२२

१५. औद्योगिक घटकांत स्थानिक लोकांचे सेवायोजन

औद्योगिक विकासामधून होणाऱ्या आर्थिक फायद्यात स्थानिक लोकांना त्यांच्या योग्य तो हिस्सा मिळवून देण्याच्या दृष्टीकोनातून, स्थानिक लोकांना औद्योगिक घटकांत नोकरी-मध्ये प्राधान्य देण्यात यावे याबाबत औद्योगिक घटकांना प्रभावीत (प्रवृत्त) करण्याचे

घोरण सरकारने अवलंबिले आहे. स्थानिक लोक म्हणजे महाराष्ट्रात १५ वर्षे वास्तव्य आहे. व्यवस्थापकीय श्रेणीव्यतिरिक्त इतर श्रेणीत स्थानिक लोकांचे प्रमाण ८० टक्के असावे असे शासनाचे धोरण आहे. सदर धोरण परिणामकारकरीत्या कार्यन्वीत करण्याकरीता उद्योग संभालनालयामध्ये एक दल (गट) प्रस्थापित करण्यात आले व याकरीता इएलपी-१ व इएलपी-२ अशी दोन प्रपत्रे तयार करण्यात आली आहेत. त्यातील पहिले प्रपत्र (इएलपी-१) प्रस्थापित घटकानी भरावयाचे आहे. तर दुसरे प्रपत्र (इएलपी-२) नियोजित घटकांनी भरावयाचे आहे. इएलपी-१ प्रपत्रामध्ये औद्योगिक घटकांतील एकूण नोकर भरती व त्यामधील निरनिराळ्या श्रेणीतील स्थानिक लोक याबाबत सविस्तर माहिती मिळविली जाते. प्रस्तावित घटकांतील एकूण नोकरभरतीत स्थानिक लोकांचे प्रमाण कमी आढळल्यास ते प्रमाण शासनाच्या धोरणाच्या प्रमाणानुसार आणण्याकरीता सदर घटकांचा पाठपुरावा करण्यात येतो. नियोजित घटकाबाबत त्यांच्याकडून व्यवस्थापकीय श्रेणीव्यतिरिक्त इतर श्रेणीत ८० टक्के स्थानिक लोकांचा भरणा ते करतील असे आश्वासन घेतले जाते. प्रत्यक्ष कामकाजात औद्योगिक घटकांकडून गोळा केलेले प्रपत्रांची छाननी, औद्योगिक घटकांना प्रत्यक्ष भेटी देणे व शासनाच्या धोरणावर हुकूम स्थानिक लोकांच्या प्रमाणाची टक्केवारी आणणंसाठी पाठपुरावा करणे याचा समावेश होतो.

१९७७ ते ७८ या कालावधीत स्थानिक रोजगाराबाबतची माहिती ८८९ औद्योगिक घटकांकडून इएलपी-१ प्रपत्रामध्ये गोळा करण्यात आली. सदर प्रपत्राची छाननी केल्यानंतर १११ घटकांनी व्यवस्थापकीयतर श्रेणीतील नोकर भरतीत स्थानिक लोकांच्या टक्केवारी बाबतचे शासनाचे धोरण उल्लंघिलेले आहे असे आढळते. सदर कमी टक्केवारी असलेल्या घटकांचा त्या टक्केवारीचे प्रमाण शासनाच्या धोरणावर हुकूम आणण्याकरीता इएलपी दलाकडून पाठपुरावा करण्यात येत आहे. शासकीय धोरणाचा पाठपुरावा करणे याचा परिणाम म्हणूनच कमी टक्केवारी आढळून आलेल्या ३०६ औद्योगिक घटकांपैकी ११० घटकांनी १९७७-७८ मध्ये सदरील टक्केवारीची परिपूर्णता केली आहे व शासनाचे धोरण अवलंबिलेले आहे.

१६. हस्तव्यवसाय

हस्तव्यवसायाच्या विकासास्ये खाली नमूद केलेल्या योजना या राज्यात कार्यन्वीत करण्यात आल्या.

(१) कुशल कारागिरांच्या हाताखाली नवीन कारागिरांना जमेववारी प्रशिक्षण.-- ह्या योजनेखाली कुशल कारागिरांच्या हाताखाली विशिष्ट व्यवसायातील ६ महिन्यांच्या प्रशिक्षणाकरीता ३ प्रशिक्षार्थ्यांची निवड केली जाते. प्रशिक्षणाच्या सुवृतीत कुशल कारागिराला रु. १,२०० मासधन दिले व प्रत्येक प्रशिक्षार्थ्याला दरमहा रु. ४५ विद्यार्थेत्तन दिले.

सन १९७७-७८ या वर्षी ७ कुशल कारागिरांच्या हाताखाली २१ प्रशिक्षार्थ्यांना खाली नमूद केल्याप्रमाणे व्यवसायाचे प्रशिक्षण देण्यात आले :-

विभागाचे नाव	जिल्हा	व्यवसाय
औरंगाबाद	(१) औरंगाबाद	(१) बाहुल्या बनविणे
	(२) नांदेड	(२) हिमरू

विभागाचे नाव	जिल्हा	व्यवसाय
पुणे ..	(१) सोलापूर (१) ठाणे	(३) विद्री (४) लाकडी खेळणी
मुंबई ..	(२) नाशिक	(५) भितीला लावावयाची (६) बाहुल्या बनविणे (७) मेटल आर्ट

१९७८-७९ मध्ये ५०-६० प्रशिक्षणार्थींना प्रशिक्षण देण्याचे ठरविले आहे.

(२) उत्तम कारागिरांना बक्षिसे देणे.—ह्या योजनेखाली अखिल भारतीय हस्तकला सप्ताह साजरा करित असताना हस्तकला वस्तूंचे प्रदर्शन भरविण्यात येते व त्यामध्ये उत्तम ठरणाऱ्या वस्तूंच्या कारागिरांना रु. २५ ते रु. १००० पर्यंत बक्षिसे दिली जातात.

ह्या वर्षी ६० लोकांनी ह्या प्रदर्शनात भाग घेतला होता त्यापैकी १८ कलाकारांना एकूण रु. ५१५० रुपयाची बक्षिसे वाटली त्याचा तपशील खालीलप्रमाणे :—

विभाग	जिल्हा	बक्षिसपात्र वस्तूंची संख्या	रक्कम	व्यवसाय
मुंबई ..	ठाणा मुंबई	४ ६	रुपये ८७५ १०५०	घातुकाम चांदीवरील कोरीवकाम व बाहुल्या.
पुणे ..	जळगाव कोल्हापूर सोलापूर	२ १ १	१२५० २५ १५०	मेटलडाय मातीकाम वाँलहॅगिंग
औरंगाबाद ..	औरंगाबाद]	४	१८५०	पंठणी विद्री.

ही योजना १९७८-७९ मध्ये चालू राहिल. १९७७-७८ या साली कोणाही कारागिराने ह्या योजनेचा लाभ उठविला नाही.

अखिल भारतीय हस्तकला सप्ताह

दरवर्षी डिसेंबर महिन्यात अखिल भारतीय हस्तकला मंडळाच्या आदेशानुसार ह्या सप्ताह राज्यात सर्वत्र साजरा केला जातो. हस्तकला वस्तूंचे प्रदर्शन व विक्री मुंबई व इतर जिल्हाच्या ह्या ठिकाणी होते. ह्या सप्ताहात सरकार मान्य दुकानातून विक्री झालेल्या हस्तकला वस्तूवर ५ टक्के सूट दिली जाते.

२३ वा अखिल भारतीय हस्तकला सप्ताह ८ ते १५ डिसेंबर १९७७ या काळात साजरा केला. एकूण रु. २,४०,००० वस्तूवर एकूण रु. ११,९२४ सूट दिली.

ही योजना १९७८-७९ मध्ये सुद्धा चालू राहिल.

१७. गुणमुद्रांकन योजना

गुणमुद्रांकन योजना या राज्यात द्वितीय पंचवार्षिक योजनेच्या काळात सुरू करण्यात आली. या योजनेखाली सुमारे ९८ उत्पादित वस्तूवर गुणमुद्रांकन केले जाते. व सुमारे १२३ कारखान्यांना या योजनेखाली सभासदत्व देण्यात आले. निरनिराळ्या वस्तूंची प्राथमिक चांचणी करण्यासाठी या योजनेखाली मुंबई, कोल्हापूर, पुणे येथे संशोधन शाळा उघडण्यात आलेल्या आहेत. मालाची चांचणी या केंद्रांच्या कर्मचाऱ्यांमार्फत अथवा कारखानदाराच्या कारखान्यात केली जाते. सुमारे १० लाख रुपये किमतीच्या वस्तूवर प्रत्येक महिन्याला गुणमुद्रांकन केले जाते.

प्रत्येक उत्तुक्त कारखानदारास या योजनेचा लाभ घ्यावयाचा असेल त्यांस विहित नमुन्यात अर्ज करावा लागतो, अर्ज मिळाल्यानंतर कारखानदाराच्या मालाची प्रयोग शाळेत चांचणी घेण्यात येते. चांचणीवरून त्या मालाचा दर्जा विनिर्देश प्रमाणे आहे किवा नाही ते ठरविले जाते. समाधानकारक चांचणी अहवाल मिळाल्यानंतर कारखानदारास या योजनेखाली सभासदत्व देण्यात येते. नंतर तो कारखानदार आपल्या उत्पादित वस्तू गुणमुद्रांकन करण्यासाठी प्रयोग शाळेत नियमितपणे पाठवितो.

१८. इलेक्ट्रॉनिक टेस्ट आणि डेव्हलपमेंट केंद्राची महाराष्ट्रात स्थापना

इलेक्ट्रॉनिक्स खात्याच्या योजनेखाली टेस्ट आणि डेव्हलपमेंट केंद्राच्या करावयाच्या स्थापनेनुसार महाराष्ट्र शासनाने दोन केंद्रांची स्थापना केलेली आहे. एक केंद्र आहे पुणे येथे व दुसरे आहे नागपूर येथे. नागपूर येथील केंद्राचे नियंत्रण उद्योग संचालनालयाकडे आहे.

नागपूर येथील केंद्राची स्थापना व्ही. आर. कॉलेज ऑफ इंजिनिअरींग, नागपूर येथे करण्यात आली आहे. त्या केंद्राचे कामकाज १९७५ पासून सुरू झाले आहे. आतापर्यंत रु. ७.०६ लाख किमतीची टेस्ट आणि डेव्हलपमेंटची साधनसामुग्री खरेदी केलेली आहे. त्यात देशी व आयात केलेल्या साधनांचा समावेश असून ती उपयोगात आणली जात आहे. इलेक्ट्रॉनिक्स व तत्संबंधी क्षेत्राबाबत लघु व मध्यममान उद्योगांना केंद्रामार्फत सहाय्य केले जाते. त्या सहाय्यामध्ये कच्चा मालाची/घटक भागाची चांचणी करणे, कार्य निपुणतेचा दाखला देणे व प्राथमिक मापन कार्य करणे याचा समावेश होतो. उद्योजकांच्या सहाय्यार्थ नवीन बाबींच्या विकासाचे कार्यसुद्धा केले जाते. मागील वर्षी नागपूर विभागातील अनेक उद्योगाकरिता डिजीटल टायमर, टर्बाइन प्रोटेक्शन युनिट, इकबल पावर शेअरींग घटक व जनरेटर स्कोप इत्यादींचा केंद्राने विकास केला. तसेच केंद्राने डिजिटल थरमापिटर, कॅंपॅसिटर, वैद्यकीय इलेक्ट्रॉनिक्स साधनसामुग्री इत्यादींची चांचणी व सव्हीसिंगचे कार्य केले.

कॉलेजमधील तांत्रिक विभागातील कर्मचारी केंद्रामध्ये चाललेल्या चांचणी व विकासाच्या कार्यात सहाय्य करतात. केंद्रामध्ये चांचणी व विकास कार्याकरिता सर्वसाधारण जे शुल्क घेतले जाते त्यामधून त्या कर्मचाऱ्यांना मानधन दिले जाते.

१८अ. डिझेल इंजिन व सेंट्रिफ्युगल पंपांच्या सुट्या विभागाची चांचणी करण्याची कोल्हापूर येथे योजना

कोल्हापूर जिल्हाच्या परिसरातील डिझेल इंजिन, सेंट्रिफ्युगल पंप व त्यांचे सुटे भाग बनविणाऱ्या अभियांत्रिकी कारखानदारांना त्यांच्या उत्पादनाची चांचणी करून दर्जा सुधारण्यास या केंद्राची मदत होणार आहे. या चांचणी केंद्रास लागणाऱ्या जागेची प्रथमतःच

सपादणी करण्यात आलेली असून त्यासाठी लागणारी सुमारे रु. १.७० लाख व रु. ०.४३ लाख किमतीची यंत्रसामुग्री अनुक्रमे १९७६-७७ व ७७-७८ या सालाच्या वित्तीय वर्षात खरेदी करण्यात आलेली आहे. अशा रीतीने आतापर्यंत एकूण रु. ३.२० लाख किमतीची यंत्रसामुग्री खरेदी करण्यात आली आहे. वरील सर्व उत्पादित वस्तूंची चांचणी करण्यासाठी लागणाऱ्या शुल्काला सरकारकडून मान्यता मिळाली असून ही योजना कार्यान्वित करण्यात आलेली आहे. कोल्हापूर व इतर परिसरांतील बहुतेक सर्व उद्योगघटक या सुविधेचा फायदा घेत आहेत.

१९. विस्तार केंद्र व संशोधन प्रयोगशाळा यांची स्थापना

केंद्र सरकारने देशाच्या विविध राज्यात भौतिक प्रयोगशाळा, नवी दिल्ली, अन्न व तांत्रिक संशोधन संस्था, म्हैसूर केंद्र, कांच व मृत्तिका शिल्प संशोधन संस्था कलकत्ता व केंद्रीय विद्युत रसायन संशोधन संस्था, कराडकुडी या सारख्या राष्ट्रीय प्रयोगसंस्था स्थापन केल्या आहेत. या प्रयोगशाळा आपआपल्या कार्यक्षेत्रात कारखानदाराना व उद्योजकांना मदत करतात. अशा प्रयोगशाळांची एकूण संख्या २९ आहे.

या प्रयोगशाळा देशातल्या निरनिराळ्या भागात स्थापन झाल्यामुळे महाराष्ट्रातील उद्योजकांना त्यांच्याशी संबंध ठेवून त्यांच्याकडून मार्गदर्शन मिळविणे कठीण जाते. वरील प्रयोगशाळांत तयार केलेल्या योजना राज्यात व्यापारीदृष्ट्या कार्यान्वित करण्यासाठी या संचालनालयाने राज्यात कांच व मृत्तिका शिल्प संशोधन संस्थेचे एक विभागीय केंद्र स्थापन करण्याची योजना आखली आहे. हे केंद्र मुंबई येथे स्थापन होईल. या केंद्राचा सर्व महाराष्ट्र राज्य कौन्सिल ऑफ सायन्टीफिक व इंडस्ट्रियल रिसर्च व कांच उद्योग संघटना हे मिळून करतील. राज्याच्या या योजनेमध्ये रु. २.५० लाखाचा वाटा आहे. कौन्सिल ऑफ सायन्टीफिक व इंडस्ट्रियल रिसर्चला अजून जागा निवडायची आहे.

हे केंद्र औद्योगिक रसायन प्रयोगशाळेच्या आवारात सुरू करावे असा प्रस्ताव आहे. या संचालनालयाने आपला भाग रु. २.५० लाख १९७५-७६ मध्ये अधिक दिला आहे. पॉलिटेक्नॉजिकल क्लीनिक महाराष्ट्रात स्थापन करण्याबाबत कौन्सिल ऑफ सायन्टीफिक व इंडस्ट्रियल रिसर्चने अंतिम स्वरूप दिले आहे. ही क्लीनिक सायन्टीफिक व इंडस्ट्रियल रिसर्च, नवी दिल्ली यांच्या सहाय्याने स्थापन होणार आहे. स्थान निश्चिती, कामकाज, आर्थिक सहयोग वगैरे बाबतीत वेगवेगळ्या असोसिएशनशी चर्चा झाली आहे आणि प्रस्तावाचे स्वरूप लवकरच निश्चित होईल. अशा तऱ्हेचे या योजनेखाली हे दुसरे विस्तार केंद्र असेल.

हे विस्तार केंद्र औद्योगिक रसायन प्रयोगशाळा, चुनाभट्टी, मुंबई येथे स्थापन करावे असा प्रस्ताव आहे. शासनाने ५९,५०० रुपयांची मान्यता दिली व २५ टक्के राज्य शासनाचा वाटा आबर्ती खर्च म्हणून कौन्सिल ऑफ सायन्टीफिक व इंडस्ट्रियल रिसर्चकडे पाठविला आहे.

२०. औद्योगिक रसायन प्रयोगशाळा, मुंबई व पुणे

लघु उद्योगांना तसेच धाडसी तंत्रज्ञाना व अनुभवी उद्योजकांना रसायन सूत्रावायत (फॉर्मूला) व तांत्रिक विशिष्ट ज्ञान (नोहाऊ) बदल तांत्रिक माहिती देऊन त्यांना त्यांच्या यांत्रिक उत्पादनात अडचणी सोडवण्यासाठी व त्यांच्या उत्पादनाची अगदी कमी दरात चांचणी करून देण्यासाठी मुंबई येथे औद्योगिक रसायन प्रयोगशाळा स्थापन करण्यात आली. ही प्रयोगशाळा धाटुंगा येथे व्ही. जी. टी. आय. च्या आवारात होती. शासनाची स्वतःची इमारत

असावी असे ठरल्यामुळे घुनाभट्टी रेल्वे स्टेशनच्या बाजूला कुर्ला येथे नवीन इमारत बांधण्यात आली. ही प्रयोगशाळा १९६९ साली नवीन इमारतीत हलविण्यात आली. तेव्हापासून ही प्रयोगशाळा नवीन इमारतीमध्ये कुर्ला येथे काम करीत आहे.

अशा तऱ्हेच्या सोयी पुणे येथे होत असलेल्या औद्योगिक प्रगतीमुळे पुणे येथे देखील उपलब्ध करून देऊन राज्याच्या पश्चिम भागात देखील औद्योगिकरणास चालना मिळावी या हेतूने पुणे येथे देखील औद्योगिक रसायन प्रयोगशाळा १९६० मध्ये स्थापन करण्यात आली. याचा उद्देश मुंबईत दिल्या जाणाऱ्या सोयी पुणे येथे देखील असाव्या हा आहे. पुणे येथील प्रयोगशाळा शासकीय इमारतीत आहे. जर उद्योजकांनी आपली रसायने व कच्च्यामाल घेऊन त्यांचे स्वतःचे प्रयोग करण्याची त्यांची इच्छा असेल तर या दोन्ही प्रयोगशाळीमध्ये अवघावत यंत्रसामग्री आहे. उद्योजकांकडून व अस्तित्वात असलेल्या घटकाकडून असलेल्या सभस्या सोडाकियाचा व सल्ला देण्याचे काम ह्या प्रयोगशाळेत करतात. रसायने व कच्च्यामालाच्या आकारणी व्यतिरिक्त ह्या कामासाठी कोणताही आकार घेण्यात येत नाही.

सध्या अस्तित्वात असलेल्या संशोधन व विकासाबाबतीत असलेल्या सोयी जास्त प्रमाणात मिळाव्या म्हणून १९७५-७६ सालात अधिक यंत्रसामग्री खरेदी केलेली आहे. शासनाने ठरवून दिलेल्या नाममात्र ठेव व आकार देऊन उद्योजक या सोयीचा फायदा घेतात. तंतूनांना जास्त खर्च न करता स्वतःचे उत्पादन अजमावता यावे व तयार करावयाचा माल त्यांना व्यापारी पद्धतीने प्रयोगशाळेच्या धर्तीनुसार तयार करता यावा या उद्देशाने ह्या सोयी उपलब्ध केल्या आहेत.

दारबंदी व उत्पादन शुल्क खात्याला त्यांची डीनचई अल्कोहोल व डिनचईचे नमुने तपासून घ्यावे लागतात. ह्या खात्याकडे स्वतःची प्रयोगशाळा नसल्यामुळे उद्योग संचालकांच्या च्या प्रयोगशाळेमध्ये हे नमुने तपासून घेण्याची कोणताही आकार न घेता सोय करण्यात आली आहे. त्याशिवाय शासनाच्या इतर खात्याकडून आलेले नमुने देखील ह्या प्रयोगशाळेत कोणताही आकार न घेता तपासून दिले जातात. १९७६-७७ साली मुंबई येथील प्रयोगशाळेत ९६९ नमुने तपासण्यात आले व पुणे येथील प्रयोगशाळेत १,१८७ नमुने तपासण्यात आले.

२१. लघु उद्योग विकास संस्था, पुणे

लघु उद्योग विकास संस्था, पुणे, ही अॅप्रिक्लर कॉलेज पुणे, याच्या आवारात आहे. या संस्थेत खालील विभाग आहेत :

- (१) अभियांत्रिकी विभाग.
 - (अ) संशोधन आणि प्रयोग
 - (ब) प्रतिकृति निर्माण, प्रशिक्षण व उत्पादन
- (२) कांच विभाग.

प्रत्येक विभागात केलेले कार्य खाली दिल्याप्रमाणे आहे :—

(१) अभियांत्रिकी विभाग :—लघु उद्योजकांना लागणारी उपकरणे व यंत्रे यांच्यात सुधारणा करण्याकरिता त्यांचे नकाशे काढून त्यानुसार जूळणी तयार करण्यात येते व त्यासाठी निरतिराळे प्रयोग करून त्यांच्यात सुधारणा करण्यात येते. विकास व संशोधन कार्यांशिवाय शासकीय

कार्यालयांना लागणाऱ्या वेगवेगळ्या वस्तू—(१) पितळी व लोखंडी कुलुपे, (२) शिट्या (३) घंटा, (४) दोती वगैरे सारख्या वस्तूंचे उत्पादन केले जाते. संस्थेतून यंत्रे लघु उद्योजकांना त्यांचे कामासाठी उपलब्ध करून दिली जातात.

(२) कांच विभाग :—या विभागात रासायनिक उपकरणे तयार करण्याखेरीज काचेची चित्रे, मणी व टॉच बत्त्व तयार करणे हे प्रशिक्षण केंद्र अॅन्सिलक ठेवले आहे व त्यासाठी विद्यावेतन दिले जात नाही. रासायनिक उपकरणे बनविणे या प्रशिक्षणाचा काळ १२ महिन्याऐवजी १८ महिने केला असून त्यासाठी लागणारी मशिनरी खरेदी केली आहे. तसेच फेब्रुवारी १९७७ पासून या नवीन शिक्षणक्रमासाठी १८ विद्यार्थी घेतले असून सदर प्रशिक्षित जून १९७८ पर्यंत प्रशिक्षण घेतील.

ही संस्था लघु उद्योगांच्या मालाचा दर्जा सुधारण्यासाठी प्रात्यक्षिके, प्रशिक्षण आणि संशोधनाद्वारे प्रयत्न करते व त्यांना तांत्रिक मदत देते. प्रात्यक्षिके, प्रशिक्षण आणि संशोधनाद्वारे या व्यतिरिक्त ही संस्था कुलुपे, हॅडटूल्स, काचेची खेळणी, मणी, बॅटरीचे बत्त्व यांचे प्रात्यक्षिक व रासायनिक उपकरणे बनविणे यांचे प्रशिक्षण नियमितपणे देते.

उत्पादन करणे हा या संस्थेचा मूळ हेतू नसला तरी लघु उद्योग विकास संस्थेत नेहमीच्या कामाव्यतिरिक्त शासकीय कार्यालयांना लागणाऱ्या पितळी व लोखंडी कुलुपे, शिट्या, घंटा पितळी दोती यांचे उत्पादन करून गव्हर्नमेंट प्रिटींग व स्टेशनरी डिपार्टमेंट व पोलीस खात्याला पुरविले जाते. रिसर्च व डेव्हलपमेंट मध्ये वाढ करण्यासाठी तसेच टुल व डाय बनविण्याच्या दृष्टीने या संस्थेत स्ट्रॅटर्जी ऑफ रिसर्च आणि डेव्हलपमेंट फॅसिलिटीज या योजनेनुसार टुल डाय आणि अॅन्सिलरी डेव्हलपमेंट सेंटर सुरू करण्यात येत असून या योजनेनुसार तरुण तंत्रज्ञाना डिझाईन जीएम् मोल्डस् फिक्चर्सबाबत प्रशिक्षण देण्याचा प्रस्ताव आहे. या प्रशिक्षणा-नंतर त्यांना अॅन्सिलरी युनिटस् सुरू करून अॅन्सिलरी पार्टस् व इन्व्हेस्टमेंटचे उत्पादन सुरू करता येईल. ह्या योजनेखाली आतापर्यंत रु. ९ लाखांची यंत्रसामग्री खरेदी करून ती बसवली आहे. मार्च १९७८ मध्ये आणखी रु. २ लाखांची यंत्रसामग्री खरेदी केली आहे व ती लवकरच बसविण्यात येईल.

२२. औद्योगिक संशोधन व पथदर्शी संयंत्र (Pilot Plant) योजना

औद्योगिक संशोधन योजनांना सहाय्यक अनुदान देण्यासंबंधीची औद्योगिक संशोधन व पथदर्शी संयंत्र योजना (Pilot Plant Scheme) ही एक योजना असून महाविद्यालयात अथवा सरकारमान्य संस्थांमध्ये औद्योगिक संशोधन करू इच्छिणाऱ्या प्राध्यापकांना व विद्यावृत्ती धारकांना त्यांच्या संशोधन योजनेस आर्थिक सहाय्य देण्यासंबंधीचा सल्ला देण्याचे काम महाराष्ट्राकरिता स्थापन करण्यात आलेल्या राज्य संशोधन व विकास समितीमार्फत करण्यात येते. १९७७-७८ च्या वित्तीय वर्षात उपनिर्दिष्टलेल्या समितीने मान्य केलेल्या एका संशोधन योजनेला उद्योग, उर्जा व कामगार विभागाने रु. १३,८०० ची मंजूरी दिली आहे. तसेच औद्योगिक, रासायनिक प्रयोगशाळेत प्रायोगिक काम करणाऱ्या उद्योजकांना लागणारी उपयुक्त अशी साधन सामग्री व यंत्र सामग्री खरेदी करण्याचा प्रस्ताव या वरील समितीने मान्य केला असून शासनाने रु. ४,२०० ची यंत्र सामग्री व साधन सामग्री खरेदी करण्यास मंजूरी दिली आहे.

२३. नागरी कमाल जमीन धारणा

नागरी कमाल जमीन धारणा शाखा या संचालनालयात दिनांक १४ डिसेंबर १९७६ पासून स्थापन करण्यात आली व त्या शाखेकडे दिनांक २८ जानेवारी १९७६ पासून अंमलात आलेल्या नागरी कमाल जमीन धारणा अधिनियम १९७६, दिनांक १७ फेब्रुवारी १९७६ प्रमाणे औद्योगिक घटककॅम्पडोल जादा जमिनीसाठी सूट देण्याबाबतचे अर्जांच्या छाननीचे कामकाज सोपविण्यात आले. सदर अधिनियमानुसार रत्यातील खाली दिलेल्या ९ नागरी समूहातील कायद्यात नमूद केलेल्या मर्यादित जादा भोक्की जमीन ताब्यात घेण्याबाबत योजना करण्यात आलेली आहे.

वरील अधिनियमाच्या संदर्भात सवलतीचे धोरण मंतीमंडळाने दिनांक २५ मे १९७७ रोजी ठरविले व भारत सरकारच्या धोरण टिप्पणीनुसार तसेच सामान्य प्रशासन विभागाने प्रसिद्ध केलेल्या दिनांक १ जून १९७७ च्या प्रसिद्धी पत्रकानुसार या शाखेचे कामकाज लगेच सुरू झाले. उद्योग आयुक्ताना सूट देण्याबाबतचे अधिकार देण्यात आले आहेत. सवलतीच्या धोरणानुसार औद्योगिक घटकांना कायद्यातील मर्यादित जादा भोक्की जमीन ताब्यात ठेवता येते :-

सवलतीच्या धोरणा- नुसार औद्योगिक घटकांना ताब्यात ठेवता येणाऱ्या भोक्कीच्या जादा जमिनीची मर्यादा (सूट मिळविल्यानंतर)	सवलतीच्या धोरणा- नुसार औद्योगिक घटकांना ताब्यात ठेवता येणाऱ्या भोक्कीच्या जादा जमिनीची मर्यादा (सूट मिळविल्यानंतर)
नागरी समूह	३

(अ) महामुंबई	५०० चौरस मिटर	१ वेकर
(ब) पुणे	१००० चौरस मिटर	१ वेकर
(क) (१) उल्हासनगर (२) सोलापूर (३) नागपूर	१५०० चौरस मिटर	२ वेकर
(ड) (१) ठाणे (२) सांगली (३) कोल्हापूर (४) नाशिक	२००० चौरस मिटर	२ वेकर

उद्योग संचालकांना प्रदान केलेल्या पाँवसंबाळी एकूण २३० प्रकरणांत सूट मिळालेली आहे. कोडनोट सब कमिटीचे आदेश घेवून एकूण १२४ प्रकरणे निष्कालित काढण्यात आली. ६६४ प्रकरणे छाननी करून वेगवेगळ्या विभागांना अंतिम निर्णयकारिता पाठविण्यात आलेली आहेत.

PRINTED AT THE GOVERNMENT CENTRAL PRESS, BOMBAY .